

ELS PRIMERS VESCOMTES DE ROCABERTI

Per PELAGI NEGRE i PASTELL

Em proposo en aquest modest estudi investigar i comentar els mes antics documents d'interès per al llinatge de Rocabertí. I també aquells on hi son esmentats els primitius senyors de Peralada, després que aquesta vila va separarse del domini efectiu dels comtes d'Empúries.

Deixant apart, explicacions llegendàries, es encara desconegut l'origen dels vescomtes de Rocabertí; són molts els punts que caldria aclarir; ja sé que no me's pas possible fer-ho; però si que pot tenir interès ordenar cronològicament els antics documents on hi apareixen membres d'aquest antiquíssim i gloriós llinatge o persones que podrien estar relacionades amb ells. També farem referència al castell de Rocabertí, bressol d'aquesta noble família a la que va donar el seu nom.

EL CASTELL DE ROCABERTÍ

El primer document del que tinc notícia on hi es esmentat el castell de Rocabertí fou atorgat a Reims,, el dia 29 de setembre de l'any 948. Es tracta d'un precepte del rei Lluís de França, anomenat "el d'Ultramar", donat a prec de Acfred, abat de Banyoles i de Tassi, insigne benefactor del monestir de Sant Pere de Rodes, corroborant les convinences fetes entre aquests i en virtut de les quals el monestir de sant Pere de Rodes s'alliberava de la subjecció al de Banyoles, concedint a Heldesind, abat del primer, la immunitat i confirmant al monestir de san Pere el dret a la lliure elecció d'abat; finalment li foren confirmades les seves possessions de les que podria disposar lliurament.

El document, en tractar dels bens que son confirmat al monestir de sant Pere, després d'esmentar alguns, diu "similiter et alodem qui dicitur Solanes, cum ecclesia Sancti Michaelis juxta castrum Bertini cum terminis suis medietatem" (nota 1).

---

(1) v. Ramon d'Abadal i de Vinyals: "Catalunya Caroliniga" vol. II: "Els Diplomes Carolingis a Catalunya" 1.ª part (Barcelona 1926-1950) (Publicat a expenses de la "Institució Patxot") pàgs. 229-231. El doc. es publicat també per Pere de Marca: "Marca Hispànica" ap. 83.

Aquesta església de Sant Miquel de Solanes havia sigut la primitiva parròquia de la que depenia el lloc de La Jonquera; es troba situada a les muntanyes de la part N. E. de l'actual població de La Jonquera; avui es una ermita dedicada a Santa Llúcia; Madoz en el seu célebre diccionari geogràfic, diu que en el seu temps aquesta ermita era molt freqüentada pels francesos i que en ella s'hi conservava encara l'antiga pila baptismal de la que havia sigut parròquia de Sant Miquel de Solanes. Afegeix que per aquelles immediacions s'hi troben les ruïnes del castell de Rocabertí, célebre per la seva antiguitat i fets d'armes.

Per la seva part Pere de Marca s'expressa en aquests termes, en parlar del castell de Rocabertí: "El castell, d'on s'originà el nom de la noble família, s'anomena Roca de Bertí en les actes antigues. Està situada a mil passos de distància de La Jonquera a la ruta general i sobre una roca elevada. Aquest mateix apel·latiu de Bertí, que es gàllic, demostra ben clarament que la custòdia del castell i de la ruta general fou encarregada pels reis francs a un cert Bertí" (n. 2).

Per tant fa més de mil anys que el castell de Rocabertí ja existia; però qui el va edificar? a qui pertanyia, aleshores, en temps tant reculats? Tal vegada als avant-passats dels que després foren vescomtes de Rocabertí? Cal confessar que ho ignorem totalment; únicament sabem que la meitat de l'alou anomenat "Solanes", amb l'església de Sant Miquel, junt al castell de Rocabertí, formava part aleshores de les possessions reconegudes al monestir de sant Pere de Rodes.

LA INSTITUCIÓ VESCOMTAL.

Abans de començar l'estudi del casal de Rocabertí, convé recordar el que era aleshores la institució vescomtal. Els vescomtes varen ocupar en la jerarquia senyorial dels primers temps de la recon-

---

(2) v. Pascual Madoz. "Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España" (t.º IX - pàgs. 666-667.

Versió catalana de Joaquim Icart —Barcelona 1965— pag. 325.

Mentre aquest situa les ruïnes del castell a mil passos de distància de La Jonquera, Madoz parla de mitja llegua (la llegua = 5.572'7 metres) per tant aprop de tres kmts. Tots dos estan d'acord que es immediat a la carretera general. "A la dreta, a meitat del camí entre La Jonquera i El Portús" (diu M. Golobardes: "Peralada" pag. 33).

questa el primer lloc després dels comtes. Els trobem ja en el segle IX. La institució sembla ésser d'origen franc. (n. 3) "Missus Comitum" es a dir "enviat del comte" era el nom amb el que eren designats primerament. Sens dubte foren anomenats així de manera semblant als "Missi Dominici" o sigui "enviats del senyor", es a dir representants de l'emperador per a determinats afers i molt especialment la inspecció dels comtats llunyans.

Els vescomtes eren aleshores uns funcionaris que actuaven com a representants o auxiliars dels comtes en totes les qüestions que tinguessin per convenient encarregar-los. Els representaven en casos d'absència o malaltia i els assistien en els "mallos" o assemblees en les que hi eren estudiats diferents assumptes, especialment de caràcter judicial. Naturalment aleshores el càrrec no era hereditari i per tant els vescomtes no constituïen un determinat grau en la jerarquia nobiliària. Cal veure en ells senzillament uns funcionaris que actuaven al servei dels comtes que els nombraven o separaven amb tota llibertat. No obstant tinguent en compte el caràcter eminentment jeràrquic de la societat medieval, es de suposar que eren elegits entre persones de gran distinció, influència i poder; però sempre havien de gaudir de la confiança de llurs superiors, els quals en elegir-los amb caràcter d'auxiliars de llurs importantíssimes funcions de govern, devien tenir molt en compte les qualitats i circumstàncies personals i familiars que en ells se trobaven.

Mes endavant, esdevinguts hereditaris, els vescomtes, gradualment, deixaren de tenir caràcter funcional. Així es com el títol de vescomte va vincular-se a uns determinats llinatges i com sigui que aquestes grans famílies varen ésser conegudes amb un cognom, que quasi sempre era el del propi domini o feu particular, segons costum d'aquella època, els vescomtes que primerament havien sigut designats amb el nom del comtat o "pagus" on exercien llurs funcions—sovint en els documents ni això hi consta, sino únicament el títol de vescomte, i per aquesta raó resulta tan difícil identificar-los—

---

(3) v. F. Carreras i Candi: "Geografía General de Catalunya" — vol. I — pàgina 895— J. de Taverner i de Ardena, Bisbe de Girona: "Tratado histórico de los Vizcondes de Rosellón" (pub. en "Revista de Ciencias Históricas" dirigida per S. Sempere i Miquel; vol. I) i el meu treball "Divisiones territoriales y jerarquía nobiliaria en las comarcas gerundenses en la época medieval" (artícles publicats a la Revista "Pyrene", d'Olot —núms. 22— 57 Anys 1951-1955) (Tirada apart, pàgs. 24-26).

varen començar a ésser coneguts amb el nom de llur principal feu o baronia.

Així es com varen aparèixer els vescomtes de Bas, Cabrera i Rocabertí en els antics comtats o "pagus" (es a dir territoris o demarcacions) de Besalú, Girona i Peralada respectivament. Hi hagué també vescomtes d'Empúries; però d'aquests en sabem poca cosa; no donaren origen a cap llinatge en el que hi quedés vinculat el títol vescomtal.

Les antigues baronies o senyorijs que donaren nom al títol vescomtal d'aquestes nobles i poderoses famílies, per pertànyer aquests dominis territorials a un vescomte, acabaren per ser anomenades vescomtats i així hom va parlar dels vescomtats de Bas, Cabrera i Rocabertí; però al principi no fou pas així i si bé hi hagué vescomtes, no hi hagué pas vescomtats. La importància de les famílies vescomtals va anar en augment de dia en dia. Feta hereditària aquesta dignitat, en alguna família possiblement ja des del segle X: - així Carreras i Candi, en l'obra abans esmentada, diu que per excepció el vescomte del "pagus" de Manresa es titulava ja en l'any 986 "Vice-comite Cardone", es a dir vescomte de Cardona, i sembla que ja des deleshores es va transmetre hereditàriament aquest títol, —i amb tota seguretat en el transcurs del segle XI i en algúncas començat ja el segle XII, com hem dit anaren perdent gradualment llur antic caràcter de lloc-tinents i auxiliars dels comtes i amb això deixaren d'ésser una classe funcional; convertits en poderosos senyors feudals el títol de vescomtes va tenir la consideració de la primera dignitat nobiliària després de la suprema dignitat comtal a la nostra terra.

FONTS PER A L'ESTUDI DE LA CASA DE ROCABERTÍ

Tres diferents cronistes dedicaren en el segle XVII les respectives obres a l'estudi d'un d'aquest llinatge. La primera d'aquestes es deguda a don Diego de Rocabertí, Pau i Bellera: "Genealogia de la casa de Rocabertí, sacada de papeles auténticos y de aprobados autores, Çurita y otros historiadores" manuscrit de l'any 1628 existent a la Biblioteca del Palau de Peralada; parlant d'aquesta obra, diu Pella i Forgas que està fonamentada en llibres més que en documents; però amb serenitat i imparcialitat històriques. Afegeix que

el comte de Zavellà li va proporcionar una còpia d'aquest manuscrit que li va servir per a fixar la successió, després confirmada documentalment. (n. 4) Cronològicament el segon es Josep Torner: "Compendio de las grandezas y prerrogativas soberanas de los vizcondes de Rocabertí por la gracia de Dios, condes de Peralada, barones y marqueses de Anglesola". (Barcelona 1646 - 1.ª edició i Madrid 1656 - 2.ª edició).

I finalment el tercer Fr. Josep Dromendari: "Arbol genealógico de la casa de los vizcondes de Rocabertí por la gracia de Dios, condes de Peralada". (Génova 1676).

Considero també que pot ésser de la major importància l'estudi de la documentació existent a l'arxiu ducal de Medinaceli, fons procedents de l'antic comtat d'Empúries, dignitat que va recaure fa ja molt temps en els ducs de Medinaceli. Actualment es traslladat a Sevilla, on resideixen els ducs en el palau anomenat "Casa de Pilatos" i també la que és conservada a l'arxiu dels antics comtes de Peralada, actualment en possessió del Sr. Marquès de la Torre, don Jordi Truyols i Descallar. El seu avi don Fernando Truyols i Despuig, també marquès de la Torre, va ésser un dels hereters de la comtesa de Peralada donya Joana Adelaida Rocabertí de Dameto, que va morir a l'any 1899. El palau-castell de Peralada va correspondre al marquès de la Torre i allà hi va ésser conservat a l'importantíssim arxiu fins que va vendre aquesta possessió a la família Mateu, de Barcelona, que tant immillorablement ha sabut, no solament conservar sino àdhuc realçar el magnífic palau-castell de Peralada; després de venut aquest, el marquès de la Torre va traslladar l'arxiu a Mallorca, on residia; algú temps fou instal·lat a la possessió anomenada "Son Vida" propietat del marquès. Actualment, em sembla recordar que ha sigut traslladat a unes dependències de la residència de l'actual titular, carrer de la Portella, n.º 43, Palma de Mallorca.

Tinc entès que tant l'arxiu ducal de Medinaceli, com el comtal de Peralada, estan molt ben instal·lats i que els seus propietaris donen tota classe de facilitats als estudiosos per a la consulta del riquíssim fons documental que contenen. Malhauradament no he tingut ocasió de poder visitar cap dels dos; però si que esmentaré alguns documents procedents dels mateixos, dels que tinc notícia.

---

(4) v. J. Pella i Forgas: "Historia del Ampurdán" (pàg 437 - nota 2).

En el curs d'aquest treball faré esment de nombrosos documents que consten transcrits en el "Liber Feudorum Maior", així com en les conegudes obres, "Viage literario a las Iglesias de España", "La España Sagrada", la "Marca Hispánica", en els treballs històrics del que fou Bisbe de Girona, don Josep Taverner i d'Ardena i també em serviré de les obres més modernes de Pella i Forgas, Monsalvatje, Sobrequés i algún altre.

ORIGEN DELS ROCABERTI, SEGONS LA LLEGENDA

Una antiga llegenda, recollida per Torner i el P. Dromendari, que com hem dit, escrigueren sobre els Rocabertí, pretenen fer remuntar l'origen d'aquest llinatge a uns certs "Aubertins" o "Auberts", ducs sobirans d'Austràsia, d'estirp merovingia, els quals en discòrdia amb el rei Pepí de les Gàl·lies, varen refugiar-se al Pirieu, on, en el s. Vè, un de llurs avant-passats, Aubertí, havia construït un castell que en memòria seva fou anomenat "Roca d'Aubertí". Hug, fill de Laobert, va restaurar l'esmentada fortalesa i amb el beneplàcit de Carlemany, col·laborà combatent contra els moros, a l'obra de la restauració i reconquesta hispànica. Després va acompanyar a Carlemany en les seves campanyes contra els danesos; va morir a l'any 813 (segons altres el 818) i es enterrat a l'església de Santa Maria d'Aquisgran. Aquest hauria sigut el primer vescomte de Rocabertí, segons la llegenda; també es anomenat "Bonfill". Podia tractar-se d'un sobrenom.

No crec que aquesta llegenda tingui el més petit fonament històric. Ja hem vist que en aquella època no hi havia vescomtes hereditaris i que fins molt més endavant les famílies vescomtals no es distingiren amb el nom dels propis feus o senyorijs. Altrament, la casa de Rocabertí té tanta grandesa i ocupa en els anals de la història de la nostra Pàtria un lloc tan eminent que no necessita adornar-se amb joies falses ni té necessitat de recórrer a llegendes sense cap base ni fonament històric per a brillar amb tot el seu esplendor. Però els antics tractadistes, fos per un afany d'adulació, fos que tractaven de buscar una explicació al poder adquirit per alguns dels grans llinatges, inventaren o es feren ressó d'aquestes llegendes mancades de base històrica. I això s'esdevingué amb la

major part de les més poderoses famílies feudals del nostre país i d'altres.

El Dr. Sobrequés (n. 5), en parlar dels vescomtes de Rocabertí, diu així: "Baldament els arcans de la històrica no resservessin als Rocabertí, un destí tan extraordinari com a d'altres famílies vescomtals, els antics vescomtes de Peralada aventatjarien totes les altres missagues en supervivència, sempre dintre de la línia de descendència directa i masculina, els Rocabertí haurien de transmetre el títol i el nom familiar, cas de vitalitat poc corrent, generació darrera generació, fins a temps molt pròxim a nosaltres". En realitat la descendència masculina de la línia primogènita o sigui la que va conservar el títol vescomtal de Rocabertí, afegint-hi des de l'any 1599, per gràcia de Felip III (II de la Corona d'Aragó) el de comte de Peralada, va extingir-se amb el vescomte Martí de Rocabertí, quart comte de Peralada, que va morir a l'any 1671 sense fills, succeïnt-lo la seva germana Elisenda, casada amb el comte d'Albatera (de cognom Rocafull). El fill i hereu d'aquest matrimoni Guillem de Rocafull i de Rocabertí (que quan va heretar els títols donà preferència al cognom de Rocabertí, avantposant-lo al seu propi de Rocafull) fou el primer Gran d'Espanya d'aquest llinatge. Va morir sense fills a l'any 1728. Va heretar els títols de la casa de Rocabertí el comte de Zavellà (de cognom Boixadors) descendent d'una germana del primer comte de Peralada. Igualment que Guillem de Rocafull, ell i els seus successors donaren preferència al cognom de Rocabertí. I quan la línia dels Boixadors va extingir-se en la descendència masculina i la seva heretera la comtesa donya Joana de Boixadors i Cotoner va casar-se amb el marquès de Bellpuig don Antoni M.ª Dameto, aquest ja va prendre el nom de Rocabertí i igualment ho feren els seus fills i nets (Rocabertí de Dameto fou llur cognom) fins a l'extinció d'aquesta línia a les darreries del segle passat. Foren succeïts en els títols pel marquès de Vivot (de cognom Sureda) descendent d'una altra línia de la casa de Boixadors i en el quantíós patrimoni que posseïen a l'Empordà pel marquès de la Torre (parent de la darrera comtesa que va usar el nom de Rocabertí en primer terme). Truyols era el cognom del marquès

---

(5) Santiago Sobrequés: "Els Barons de Catalunya" (Barcelona 1957) pàgs 47 i 48 (demés de les obres esmentades en la nota 3) i Artur Masriera: "Próceres catalanes de vieja estirpe" (interessants articles publicats a "La Vanguardia", el dedicat als Rocabertí ho fou el 2 d'abril de 1916.

de la Torre i des d'aleshores l'antiquíssim nom de Rocabertí va quedar totalment extingit. Així doncs no va pas durar tant com sembla la descendència masculina d'aquesta família. Certament hi hagué algunes branques col·laterals que conservaren la descendència masculina, més temps que la branca primogènita. Hi hagué els Rocabertí i de Pau, senyors de Pau, branca a la que pertanyia el genealogista abans esmentat; els Rocabertí-Tagamenet i els Rocabertí-Argensola, marquesos d'Argensola (títol concedit a l'any 1702 a don Jeroni de Rocabertí i Almugaber, Monsuar d'Arinyo i d'Argensola); aquesta va ser la darrera que va extingir-se en la seva descendència masculina; encara a l'any 1753, quan Xavier de Garma va publicar la seva famosa "Adarga Catalana", el marquès d'Argensola era un Rocabertí; però no va tardar en acabar-se també aquesta línia, doncs pocs anys després el títol i els bens de la casa d'Argensola passaven a una altra línia representada pels marquesos d'Aymerich (aleshores de cognom Pignatelli). I no crec que hi hagués cap altre descendent per línia directa masculina del gloriós llinatge; però no es dels darrers Rocabertí que vui tractar aquí sino dels primers.

Després d'aquell primer vescomte, que considero purament llegendari i fins a arribar al vescomte Dalmau, rigurosament històric, del que parlarem després, hi ha molta confusió en els textos dels antics genealogistes tant en el nombre com en els noms dels vescomtes que hi ha entre ells. Així, mentre don Diego de Rocabertí i de Pau, en la seva genealogia, entre Bonfill i Dalmau no hi situa més que un altre vescomte que anomena Guillem, o sigui que en el transcurs de dos segles solament fa esment de tres generacions, ço que prova que la seva informació es quan menys insuficient, Torner, després de Bonfill, que segons ell va ser el primer vescomte i que va viure des de l'any 733 fins al 813, esmenta els següents: Dalmau, primer d'aquest nom, al que fa contemporani de Lluís el Pietós; Jofre, també primer d'aquest nom, tercer vescomte de Rocabertí, segons ell; va servir al comte de Barcelona Guifred el Pilós; el va succeir el seu fill, Dalmau, segon d'aquest nom, quart vescomte de Rocabertí, va casar-se amb Toda; va estar al servei del comte Borrell de Barcelona, fill de Sunyer, particularment en ocasió de la batalla en que fou vençut pels moros, a l'any 986 (es refereix a l'escomesa d'Almansor contra Barcelona); en retirar-se el comte Borrell de Barcelona, acompanyat de la flor de la noblesa catalana,

entre els que anaren amb ell per a ajudar-lo hi va ésser també aquest vescomte de Rocabertí, el qual també va trobar-se al costat del comte quan aquest va recuperar la ciutat de Barcelona. El va succeir el seu fill, també anomenat Dalmau, tercer d'aquest nom, en la llista de Torner, cinquè vescomte de Rocabertí, el qual va estar al servei del comte de Barcelona Ramon Borrell. D'aquest vescomte Dalmau en parlarem immediatament. Ara bé, aquest, segons Diego de Rocabertí, va ser el tercer vescomte; segons Torner hauria sigut el cinquè i si com es molt probable aquests dos vescomtes tots dos de nom Dalmau, no son en realitat més que una sola persona, hauria sigut el quart vescomte i segon de nom Dalmau. En canvi Torner no esmenta en absolut el vescomte Guillem, que Diego de Rocabertí situa entre el primer vescomte Bonfill i el tercer, Dalmau. (n. 6). La imprecissió per tant es absoluta. El vescomte Dalmau, rigurosament històric i que vivia encara a l'any 1017, seria el tercer, quart o cinquè dels vescomtes de Rocabertí segons les dades contradictòries dels esmentats genealogistes. Aleshores, en temps del vescomte Dalmau, varen començar les grans famílies, encara que no d'una manera constant, fins posteriorment, a distingir-se amb el nom de llurs propis feus i dominis. Possiblement aquest vescomte Dalmau, que crec pot considerar-se com el primer membre conegut d'aquest llinatge fos fill o descendent d'algún prócer que ja hagués tingut la dignitat vescomtal del "pagus" o comtat de Peralada o d'algun altre; però no crec que sigui possible arribar més amunt la filiació coneguda d'aquesta casa que per haver aparegut amb la dignitat vescomtal des del primer temps va considerar que solament per la gràcia de Déu la tenia i per això vèiem que el seu lema "Dei Gratia", "per la gràcia de Déu", orgullosament acompanya els seus escuts.

EL VESCOMTE DALMAU

Considera Pella i Forgas, en la seva obra abans esmentada (v. nota 4) que el vescomte Dalmau, que va trobar-se en companyia del comte Borrell de Barcelona lluitant contra les forces d'Almanson, es el primer personatge cert i no fabulós del casal de Rocabertí.

---

(6) v. J. Torner: "Compendio de las grandezas y prerrogativas soberanas de la antiquísima casa de los vizcondes de Rocabertí, por la gracia de Dios, condes de Peralada. barones y marqueses de Anglesola" (1651) fols. 62 y 63.

Sobrequés, (v. obra citada, nota 5) en canvi, fa notar que els primers vescomtes del "pagus" de Peralada, que ens son coneguts, de fet no porten encara nom de família i no es possible saber quan va esdevenir vescomte el primer Rocabertí. "Aquest vescomte Dalmau, personatge plenament històric com a vescomte de Peralada, però no pas com a Rocabertí, vivia pels anys de 1010-1017. No hi ha inconvenient en admetre que aquest vescomte Dalmau hagi pogut col·laborar amb el comte Borrell en la recuperació de Barcelona després del saqueig d'Almorsor ni tampoc que prenguéss part en alguna expedició a Còrdova d'un comte castellà, encara que el més probable es que això darrer sigui una confusió amb la campanya de Ramon Borrell, en la qual, Tomic ens diu que també va prendre part aquest personatge. El que no està provat, i això es essencial per a la genealogia del llinatge, és que aquest vescomte Dalmau fos un Rocabertí".

He copiat aquestes ratlles de l'obra del Dr. Sobrequés. Evidentment, amb anterioritat al vescomte Dalmau, no crec que sigui possible fonamentar cap afirmació en documents autèntics, com he remarcat anteriorment. També admeto que Dalmau possiblement mai va portar el títol de vescomte de Rocabertí; aleshores encara els vescomtes —pot ser amb l'única excepció dels vescomtes de Cardona— no es distingien pas encara amb el nom del propi feu, sino amb el del comtat o "pagus" on exercien el seu càrrec vescomtal i fins en la major part dels documents també aquesta indicació hi manca. Ara bé, el document que ara comentaré ens proporciona sino una prova concluent un raonable indici de que el vescomte Dalmau molt bé pogué ser un Rocabertí. I precisament es el doctor Sobrequés el que va tenir l'amabilitat d'indicar-me l'existència d'aquest document, que m'havia passat desapercbut. El publicava Villanueva (n. 7). Es tracta de la donació feta pel comte Ramon, de Barcelona, i la seva muller, Ermessendis, a l'església de Girona de quatre "modiats" (deu ser una mesura territorial) en el pla de Girona, junt al riu "Guadello" (l'actual Güell) i sobre el Mercadal de dita ciutat. L'escriptura es datada a XIII de les kalendes de juliol (= 19 de juny de l'any XIX del regnat del rei Robert, de França. Correspon al 1015. Entre els firmants hi figuren "Gerallus

---

(7) v. Jaime Villanueva, Pbr.: "Viage literario a las iglesias de España"
(tº XIII texto págs. 233-234; 237-238. En la tirada aparte: págs. 5-6; 9-10).

de Velleigo" i "Dalmatius de Rochabertino frater eius", entre altres que aquí no ens interessin; o sigui Guerau de Velleig i el seu germà Dalmau de Rocabertí. Segurament es aquest el primer document en el què un personatge històric apareix amb el cognom de Rocabertí. No hi es esmentat el títol de vescomte, per la qual cosa Sobrequés considera que no es tracta del vescomte Dalmau, del "pagus" de Peralada. Contràriament, jo em penso que molt bé pot ser el mateix. Ja veurem més endavant com un mateix personatge en uns documents usa el títol de vescomte i en altres no fa cap esment d'aquesta dignitat. Ateses les tradicions de què es fan ressó les obres abans esmentades i la coexistència d'un vescomte Dalmau, segurament del "pagus" de Peralada i d'un Dalmau de Rocabertí, tal com consta en el document publicat per Villanueva i que ell afirma que es trobava a l'arxiu de l'església de Girona, per a mí tot això fa molt versemblant que se tracti d'una sola i mateixa persona; no fou encara vescomte de Rocabertí, però molt probablement fou el primer Rocabertí conegut que fou vescomte de Peralada, "personatge plenament històric, que vivia pels anys 1010-1017", diu Sobrequés, referint-se a aquest vescomte. Foren descendents seus els posteriors vescomtes de Peralada, que més endavant es titularen vescomtes de Rocabertí? Si bé els antics cronistes ho afirmen sens dubte de cap mena, documentalment no crec que ho poguem afirmar ni tampoc negar, atenent-nos l'estat en que es troba la investigació actual. Com ja veurem hi ha molts dubtes i moltes coses inexplicades.

En el document publicat per Villanueva, immediatament abans de la firma de Dalmau de Rocabertí hi figura la del seu germà Guerau de Velleig ("Gerallus de Velleigo"). Excepció feta de la firma en aquest document no tinc cap altra notícia d'ell.

Tornar com ja hem observat esmenta dos diferents vescomtes de nom Dalmau a darrers del segle X i a principis de l'XI. El primer va lluitar al costat del comte Borrell de Barcelona a l'any 986. Va ser casat amb Toda. El succeí, segons ell, el seu fill, també anomenat Dalmau; va servir al comte de Barcelona Ramon Borrell; es el vescomte que va anar a l'expedició a Còrdova prenguent part en la batalla que es lliurà prop d'aquesta ciutat. Encara diu que aquest vescomte, a l'any 1017, va acompanyar al comte de Barcelona Ramon Borrell a la seva expedició a favor del rei Alfons V, de Lleó, que lluitava contra els moros, a la part d'Espanya més enllà del riu Ebre.

S'apoya en l'autoritat de Lluci Marineu Sicul ("Hist. de los condes de Barcelona" lib. 9 fol. 67).

Ja hem vist que Sobrequés admet la possibilitat de que el vescomte Dalmau hagués pogut col·laborar primer amb el comte Borell i després amb el seu fill el comte Ramon Borrell. Sembla que hi han notícies d'ell fins a l'any 1017.

Sobrequés, si bé no ho diu clar, suposa que es tracta, en tots aquests actes, d'un mateix personatge: el vescomte Dalmau i no de dos diferents persones de diferents noms. Però sí que més endavant esmenta un altre vescomte Dalmau: a l'any 1059 figurava en el tribunal que va dictar sentència contra Mir Giribert; però no consta ni que fos un Rocabertí, ni que fos vescomte de Peralada. Fa notar l'esmentat historiador que el nom de Dalmau era molt corrent aleshores a l'Alt Empordà.

Don Diego de Rocabertí, en la seva genealogia, no esmenta dos vescomtes seguits de nom Dalmau; al primer d'aquest nom, de l'any 986, casat amb Toda, fa seguir Ramón Guillem, que va viure al darrer quart del segle XI; per tant, entremig, necessàriament hi va haver algun altre o alguns altres vescomtes.

En un esboç de genealogia de la casa de Rocabertí que em va enviar ja fa temps, el meu bon amic, il·lustre investigador, Ferràn Viader, entre Dalmau i Ramón Guillem, hi figura un vescomte Guillem, casat amb Bonadona, que vivia a l'any 1089; difícilment podia ser fill de l'esmentat Dalmau. Aquestes notes, segons Viader, procedien d'un estudi fet per un seu familiar, que les havia tretes de documents existents a l'arxiu de la Corona d'Aragó i a l'arxiu dels comtes de Peralada, avui a Mallorca. El patronímic del vescomte Ramón Guillem fa versemblant que hagués sigut fill d'un vescomte anomenat Guillem. Un vescomte d'Empúries, a començos del segle XI, va portar aquest nom. Concretament no sabem res més.

També es possible que el vescomte Dalmau, que actuava en un tribunal l'any 1059, fos vescomte de Peralada i pertanyés al llinatge de Rocabertí; però no ho podem assegurar per falta de proves.

Aquesta notícia procedeix del treball de F. Carreras i Candi: "Lo Montjuic de Barcelona" (v. "Memòries de la R. Acad. de Bones Lletres de Barcelona", VIII, pà. 405). La data del judici, segons Carreras i Candi es de l'any 1058. Les notícies com podem veure son escasses i confoses; malgrat això, cal continuar l'estudi dels pocs

documents de què disposem, tots ells ben interessants per a l'aficionat a aquests treballs.

EL VESCOMTE RAMÓN GUILLEM

Don Diego de Rocabertí, en la seva genealogia, com Torner, que el segueix, afirmen que el vescomte Ramon Guillem va ser fill i successor del vescomte Dalmau. Segons Viader, després del vescomte Dalmau hi figura altre vescomte anomenat Guillem. Es indubtable que a principis del segle XI trobem esmentat en algun document un vescomte, segurament d'Empúries, que es deia Guillem. Fou fill seu el vescomte Ramon Guillem, del comtat de Peralada? Es molt probable que el vescomte Guillem tingué un fill, també vescomte, com ja veurem, anomenat Ramon Guillem. Ignorem però si hi hagué un o dos personatges coetanis i del mateix nom. Sobrequés diu, en parlar d'aquest vescomte Ramon Guillem "personatge perfectament històric com a vescomte però no com a Rocabertí. Ara bé, si la cita, procedent de l'obra de Torner, que immediatament copiaré, es exacta, certament es innegable que Ramon Guillem fou un Rocabertí. Diu que va assistir a la junta i congregació feta per l'arquebisbe de Narbona i bisbes de Catalunya, a l'any 1086, i va estar present a l'acte de la consagració (diu edificació) de la capella de la Mare de Déu de Panissars, immediata al Portús, segons consta en el document datat als idus de setembre (=13 de setembre) de l'any 1086; en el qual hi consten aquestes paraules: "Insuper etiam confirmamus eidem Ecclesiae, simili modo, omnes donationes, quod Raimundus Guillermus Vicecomes de Rocabertí, ubicumque dedit, vel in antea dederit". Consten literalment transcrites en el fol. 64 de l'obra de Torner. O sigui, traduït literalment: "confirmem a la mateixa església totes les donacions que Ramon Guillem vescomte de Rocabertí en qualsevol lloc li hagués donat". Fonamentant-se en l'autoritat de l'obra genealògica de Don Diego de Rocabertí, diu que aquest vescomte va casar-se amb Adelaida i varen ser pares del vescomte Dalmau Berenguer, del qual parlarem mes endavant.

Ara bé, si aquest document es autèntic i està ben copiat, no hi pot haver dubte de que a l'any 1086 Ramón Guillem era vescomte de Rocabertí. No diu Torner la procedència d'aquest document, per tant no m'ha sigut possible comprovar la seva cita.

Fou aquest el primer en titular-se vescomte de Rocabertí? Certament que no. En un "Memorial de greuges" presentat per Ponç I, comte d'Empúries, contra Gaufred II, comte de Rosselló, el seu fill Guilabert (després també comte de Rosselló) i alguns dels seus homes (n. 8), document existent a l'arxiu ducal de Medinaceli (fons de l'antic comtat d'Empúries), sense data, però que considero molt versemblant que pot situar-se entre els anys 1050-1060, la tercera de les queixes formulades pel comte Ponç contra Guilabert, fill (i posteriorment successor) del comte Gaufred II de Rosselló, diu aixís, en un llatí bàrbar i plé de modismes i paraules del català incipient que aleshores es parlava a la nostra terra: "de vicecomitissa qui erat de Roccabertini qui erat sua femina et sua vídua que apprehendit ad mulierem et que illum tollit et de honore que illum tollit et ad suos homines per illum, de mal que fette 1 en na illa et suos homines ad illum et ad suos homines per illum". Sembla significar que la vescomtessa de Rocabertí, aleshores ja vídua, era vassalla de Ponç-aquest crec que es el sentit que cal atribuir a la frase "qui erat sua femina et sua vídua" fou raptada per Guilabert, que la va pendre per muller; en apoderar-se de la seva persona va treure a Ponç i als seus homes l'"honor" (amb significació aquesta paraula dels feus o bens que l'esmentada vescomtessa tenia segurament per ells) ocasionant-los així els perjudicis objecte d'aquesta queixa.

Aquest paràgraf és una prova de que el títol vescomtal de Rocabertí existia ja a mitjans del segle XI; quan menys, amb anterioritat per tant, al testament i successió del comte d'Empúries Ponç I, que va morir a l'any 1078 i això es un punt molt important per a tenir en compte quan estudiem la hipòtesi de Sobrequés, altrament tant suggestiva, sobre el possible origen del vescomtat de Rocabertí, vinculat, segons sembla a la descendència de Berenguer, fill segon de l'esmentat comte Ponç I d'Empúries. Aquest comte, en el seu testament de l'any 1078 (l'he estudiat en el mateix treball esmentat en la n. 8) nombra entre els seus marmessors a Ramon, vescomte de Verges —"Raimundus vicecomes de Virgines"—; demés de nombrar-lo manifestor, el comte li fa un llegat i aleshores l'ano-

---

(8) v. Pelayo Negre Pastell: "Dos importantes documentos del conde de Ampurias Poncio I" (Anales del Instituto de Estudios Gerundenses" vol. XIV - 1960 (pàgs. 233-234; 237-238. En la tirada aparte: pàgs. 5-6; 9-10).

mena senzillament Ramon Guillem de Verges (sense el títol de vescomte) —“Raimundo Guillelmi de Virgines”—; sens dubte es tracta del mateix personatge, que en la subscripció, firma “Ramon Guillem” (=“signum Raimundi Guillemi”); sense cognom i sens títol. Heus aquí una dada ben interessant i abans desconeguda: el vescomte Ramon Guillem, que apareix en diferents documents d'aquesta època, s'anomena aquí vescomte de Verges.

Si recordem que, en restaurar-se la canònica de la seu gironina, a l'any 1020, la vescomtessa vídua del vescomte Guillem va fer una donació a aquella canònica d'uns masos radicats a Verges (n. 9) no es inversemblant suposar que aquest Ramon, vescomte de Verges, sigui fill del vescomte Guillem (el patronímic “Guillelmi” confirma aquesta opinió) i això ens proporciona una nova dada aprop dels antics vescomtes d'Empúries, tan poc coneguts, per no haver donat origen a cap casa vescomtal. Ara bé, aquest Ramon Guillem, era també vescomte de Peralada i en tal cas pertanyia a la mateixa família dels Rocabertí, es a dir es tractava del mateix Ramon Guillem vescomte de Rocabertí que figura en el doc. ja estudiat de l'any 1086 o es tracta de dos personatges diferents del mateix nom, tots dos vescomtes i coetanis? Semblen moltes casualitats. Per la meua part, sempre havia cregut que els vescomtes d'Empúries, que aquí ens donen la sorpresa d'anomenar-se un d'ells vescomte de Verges, pertanyien a família diferent dels Rocabertí, en la que va perpetuar-se la dignitat vescomtal del comtat de Peralada; però ara, encara que sens poder afirmar res d'una manera concreta, ja dubto de que siguin dos personatges diferents; el fet d'anomenar-se primerament vescomte de Verges i després de Rocabertí no es decisiu, doncs ja veurem mes endavant que un vescomte de Rocabertí s'anomena en diferents documents amb el cognom de Quermançó. El vescomte Ramon Guillem apareix en alguns altres documents. Es interessant esmentar-los.

Document sense data, però de mitjans del segle XI, es el jurament de fidelitat (“sacramental”) fet per “Raimundus Guillelmi de Virgines” a favor del comte Ramon de Barcelona, amb especial referència al comtat i bisbat de Girona. A l'any 1062, el mateix “Raimundi Guillelmi de Virgines” firma el 25 d'abril, en el conveni entre el comte Ramon de Barcelona i Dalmau Bernat de Peratallada,

---

(9) cfr. “Cartoral de Carlemany” — Arxiu Diocesà de Girona — pàgs. 29-32.

sobre el castell de Begur. En cap d'aquests dos documents no usa el títol de vescomte; no obstant, crec que certament es tracta del vescomte Ramon Guillem de Verges, marmessor del comte Ponç I, nombrat en el seu testament de l'any 1078.

En canvi en altres dos documents hi apareix amb el títol de vescomte sense especificar però la denominació del seu vescomtat. "Remundus Guillelmi vicecomitis" estigué present en atorgar-se un conveni, el 10 de setembre de l'any 1061, entre Ponç Guerau, vescomte de Cabrera i Ramon, comte de Barcelona sobre l'església de Celrà.

El mateix —"Raimundus Guillelmi, vicecomitis"— el 27 de desembre del 1067, firma l'instrument de venda feta per Guillem, comte de Cerdanya a favor de Ramon, comte de Barcelona, sobre Carcassona i altres bens. El mateix document es repetit en altre lloc del "Llibre dels Feus", d'on procedeixen tots aquests documents; hi firma el vescomte Ramon Guillem (n. 10). L'editor del Llibre dels Feus el suposa vescomte de Cerdanya; de la mateixa opinió es el Dr. Sobrequés. No obstant em sembla que fora molt casual que al mateix temps hi hagués tres vescomtes de nom Ramón Guillem: el de Verges; el de Rocabertí i el de Cerdanya.

M'inclino a creure que sempre es tracta d'un sol i mateix personatge. Es molt possible que aleshores el castell de Rocabertí estigués en poder d'una altra família, com ja veurem; d'ésser així no ens ha d'estranyar que el cognom de Rocabertí no sigui usat en aquell temps per aquest vescomte. En canvi el nom de Verges, usat per ell, fa pensar que aleshores exercia el càrrec vescomtal en el comtat d'Empúries; en tal cas possiblement els vescomtes d'Empúries i els de Peralada pertanyeren a una sola família o quan menys estigueren estretament relacionats i tal vegada algun d'ells exercí el càrrec vescomtal en un i altre "pagus": el d'Empúries i el de Peralada, que amb el nom de comtats estigueren subjectes sempre a l'autoritat d'uns mateixos comtes. Però tot això es molt confós i solament poden apuntar-se hipòtesis, sense poder fer cap afirmació definitiva.

Contemporani del vescomte Ramon Guillem del que estem tractant, fou el vescomte de Cabrera, Ponç Guerau (va morir a l'any

---

(10) Per a tots aquests documents v. Francisco Miquel Rossell. Pbr.: "Liber Feudorum Maior" (reconstitución y edición por dicho señor) — vol. I pàgs. 417-418; id. pàgs. 501-503; id. pàg. 425; vol. II — pàgs. 299 i 311.

1105). Doncs, bé, en un document transcrit en el Llibre Major dels Feus (n. 11) consta que Ponç Guerau ("Pontius Geralli") va jurar a Guilabert, comte de Rosselló ("Guilaberti, comite, seniore meo") al que anomena el seu senyor, que des d'aquell dia endavant li seria fidel per ell castell de Rocabertí. El document no porta data; però Mossèn Francesc Miquell Rossell, editor del "Liber Feudorum Maior" el situa entre els anys 1074-1102, que són els del govern del comte Guilabert de Rosselló. El document conté la fórmula tradicional del jurament i homenatge feudal. No crec que aquest Ponç Guerau fos del llinatge de Rocabertí; Sobrequés considera molt probable que es tracti del vescomte de Girona, Ponç Guerau de Cabrera, que fa homenatge del castell de Rocabertí, equivocadament, diu als comtes de Barcelona; en realitat es al comte de Rosselló. Per la seva part Pella i Forgas, en l'obra i lloc abans esmentats, creu que els Rocabertí havien sigut desposseïts aleshores del castell que va donar nom al seu llinatge i vescomtat. És possible que Ramon Guillem no el tingués quan, en el testament del comte Ponç I d'Empúries, es titula vescomte de Verges si es el mateix personatge que a l'any 1086 a Panissars figura com a vescomte de Rocabertí, tal vegada perquè aleshores si que estava en possessió del castell i vescomtat d'aquest nom.

EL VESCOMTE DALMAU BERENGUER

Tots els tractadistes estan d'acord en afirmar que al vescomte Ramon Guillem el va succeir Dalmau Berenguer. D'aquest consta positivament que va titular-se vescomte de Rocabertí i es d'una manera indubtable el tronc d'aquest llinatge, en el sentit de que des d'ell podem ja seguir la successió del mateix. Però, de qui era fill? De Ramon Guillem, com suposen els antics genealogistes, o bé d'un Berenguer, (no oblidem que Dalmau usa el patronímic Berenguer) que segons opinió, molt fonamentada de Sobrequés, no pot ser altre que el fill segon del comte d'Empúries, Ponç I?. És interessant copiar a la lletra les paraules de l'obra tantes vegades esmentada del Dr. Sobrequés: "A aquest Guillem Ramon (ha de dir Ramon Guillem), segueixen els genealogistes, succeí el vescomte

---

(11) v. Lib. Feud. Maior — vol. II — pàg. 226.

Dalmau Berenguer, que a vegades es diu vescomte de Quermançó, i del qual hi ha dades com a vescomte entre 1099 i 1137; sembla que el 1114 va anar a Mallorca amb Ramon Berenguer III. Però per a nosaltres — i amb això arribem al fons de la qüestió i a l'exposició de la nostra hipòtesi sobre l'origen dels Rocaberti, com a vescomtes de Peralada— aquest vescomte Dalmau Berenguer, efectivament senyor de Peralada, de Rocaberti i de Quermançó, no es altre que el fill de Berenguer, el segon fill del comte Ponç I d'Empúries, a qui, aquest, en morir en 1078, va donar una part del seu patrimoni. I devia ésser el pare d'aquell Berenguer Reinard, al qual ja hem vist que el comte Ponç Hug I pretenia desposseir. (En parla quan tracta dels comtes d'Empúries; ja hi insistirem més endavant). El llinatge dels Rocaberti no s'hauria format, doncs, fins en aquesta època tardana i seria una branca dels comtes d'Empúries". (n. 12).

En parlar de l'herència de Berenguer, el fill segon del comte d'Empúries Ponç I s'apoya en l'obra del bisbe Taverner (n. 13) el qual diu que la seva part comprenia la vila i terme de Peralada, Quermançó, la resta de la vall de "Leocarcaris" i Rocaberti, tot en feu del comte d'Empúries. Segons Abadal, "Leocarcaris" pot identificar-se amb el poble de Cantallops, al peu de les Alberes. En tractar del monestir de "Les Escaules", en la seva obra "Els Diplomes Carolingis a Catalunya" esmenta un precepte del rei Carles, a favor de dit monestir i entre els bens que li confirma "in Petralatense" hi figura el "villare que dicunt Leocarcari". (n. 14). Com sigui que aquest nom apareix en un doc. apòcrif, atribuït falsament a l'any 844, considerava molt dubtosa l'existència d'un lloc així anomenat; però com que, figura en aquest document autèntic, comentat per Abadal, rectifico els meus dubtes expressats en tractar del testament del comte Ponç I, de l'any 1078. Vaig publicar aquest testament en el meu treball abans esmentat "Dos importantes documentos del conde de Ampurias Poncio I" i en el seu text no s'hi troba aquesta deixa, ans al contrari; nombra cohereus "pro-indivis" als seus dos fills

---

(12) v. S. Sobrequés: "Els Barons de Catalunya" — pàg. 49

(13) v. José de Taverner y de Ardena: "Historia de los condes de Ampurias y Peralada." — publicada per S. Sampere i Miquel a "Revista de Ciencias Históricas" (vols. II, III i IV — Barcelona 1881-1884) pàg. 97.

(14) v. Abadal: "Catalunya Carolingia" — vol. II — "Els Diplomes carolingis a Catalunya" — 1.ª part — pàgs. 152-155. Document datat a Sant Cerni de Tolosa 13 maig de 844.

majors, Hug i Berenguer; els seus termes son ben clars: "Omnem honorem meum et optimum, medietatem Rossilionensis, Petralatensis, Impuritanensis, dominicaturam de Uliastred, et de Recosen, et de Castelló, et de Rodes, medietatem civitatis Impuritanensis, medietatem abbacie Sancti Petri, abbatiam Sancte Marie et Sancti Quirici, castellum de Salsa, et castellum de Voltrera, castellum Sancti Chistofori, castellum de Rochaberti, castellum de Chermançó, castellum de Fonolieres, castellum de Rocha maura, castellum de Cannià, cum omnibus suis pertinenciis dimitto filiis meis Ugoni et Berengario, eo modo ut nullus eorum vendat alicui vicinorum suorum [nec] vendere presumat vocem hereditatis sue". No hem d'entrar en altres detalls del testament, que aquí no interessin; però es indubtable que nomenava hereus de la totalitat dels béns que constituïen la seva herència i de que no havia disposat per als llegats que especifica, als seus dos fills Hug i Berenguer conjuntament. Igualment havia passat un segle abans amb el comtat de Rosselló i per això precisament encara parla de la meitat d'aquest i també solament de la meitat dels altres comtats i béns; teòricament existia encara el condomini amb la casa comtal de Rosselló. Suposo que ara va passar igualment; teòricament tot va ésser de tots dos; en la pràctica, segurament, Berenguer va ser senyor de Peralada i altres béns que li son atribuïts i que efectivament va transmetre als seus successors.

Considero molt interessant la hipòtesi del Dr. Sobrequès sobre la possible descendència de la casa vescomtal de Rocabertí de Berenguer, fill segon del comte d'Empúries Ponç I; però el cognom de Rocabertí, com a propi d'un llinatge i el títol vescomtal de Rocabertí sens dubte havien existit ja amb anterioritat a l'esmentat Berenguer. Recordem que en un document, estudiat abans, de l'any 1015 hi apareix la firma de "Dalmau de Rocabertí". Possiblement aleshores encara no era usat, de manera constant com a nom de llinatge —hi havia molt poca fermesa en aquest punt i la variació era continua— tal vegada designava únicament origen o senyoria. El germà de Dalmau, també firmant d'aquella escriptura, Guerau no s'anomena de Rocabertí, sino de Velleig. I es possible que fos més gran que ell, doncs firma abans el document; sense però que d'això en vulgui treure cap conclusió; apunto sols la possibilitat.

El títol de vescomte de Rocabertí l'hem documentat en aquell "Memorial de greuges" del comte Ponç I d'Empúries contra els seus

parents de Rosselló; encara que el document no porta data, crec pot situar-se entre els anys 1050-1070 i en tot cas anterior a l'any 1074 que va ser el primer del govern del comte Guilabert de Rosselló; el seu pare vivia encara aleshores. Ben clarament hi es esmentada una vescomtesa de Rocaberti, ja vídua, de la qual va apoderar-se'n i sembla que la va fer la seva dona, dit Guilabert, fill del comte rossellonés. Per tant, fos el vescomte Dalmau Berenguer fill de Berenguer i nét de Ponç I d'Empúries o no ho fos, es cosa certa que no va pas ser el primer en usar el títol de vescomte de Rocaberti, abans d'ell consta ja documentalment. Estudiem ara tots els documents de què tinc notícia en els quals hi figura el vescomte Dalmau Berenguer, a partir del qual la genealogia del llinatge de Rocaberti ja ens es ben coneguda.

Primerament convé fixar la nostra atenció en un document transcrit al "Cartoral de Carlemany" (n. 15) que es conserva a l'arxiu diocesà de Girona. Es del dia 1 de juny de l'any 1072; anterior per tant a l'època del vescomte Dalmau Berenguer. Un cert Berenguer Rainart ("Rainardi") de Quermançó ("Guermanzón") fa donació a la canònica de Girona, amb motiu d'haver admès al seu fill Dalmau, clergue, al sí de la mateixa, d'un mas òptim, en alou, situat al seu honor (no diu si es refereix a Quermançó, a Vilanova o a qualsevol altre lloc, on hi tenia béns) a elecció del "propòsit" (o sigui el "paborde") de la canònica gironina. Fa un prec especial al bisbe demanant-li que donés al seu fill Dalmau, després de que ell Berenguer, fos mort, el feu que tenia per la seu de Girona; ço és; l'església de Rabós ("Rabedonis"), i la meitat de la de Sant Joan ses Closes ("de ipsa Crosa"). Entre els firmants hi figura Miró Guillem, vescomte, que Botet i Sisó creu que molt bé ho podia ser del comtat d'Empúries. També identifica aquests llocs com a Vilanova de la Muga, Rabós d'Empordà i Sant Joan ses Closes, antiga parròquia avui unida a la de Castelló d'Empúries, si bé el seu terme és unit al municipi de Vilanova de la Muga. Com veurem després, un fill de Dalmau Berenguer es digué també Berenguer Reinart (o Renard). Sembla molt versemblant que ens trobem davant de tres genera-

---

(15) v. "Cartoral de Carlemany" planes LXXXVII i LXXXVIII i J. Botet i Sisó "Index cronològic del Cartoral de la Curia Eclesiàstica de Girona, anomenat de "Carlo-Magno" (Barcelona. Imp. Casa Prov. Caritat - 1905) doc. 138; pàgina 34.

cions d'una mateixa família. Continuem l'estudi dels documents relatius al vescomte Dalmau Berenguer.

En el testament del comte Guillem Ramon de Cerdanya, atorgat el dia 7 d'octubre de 1094, hi consta entre els firmants, el vescomte Dalmau. "Signum Dalmacii vicecomitis". (n. 16). Sobrequés apunta la possibilitat de que es tracti d'un vescomte de Cerdanya; com que la firma no porta altra indicació que el nom de Dalmau, vescomte, sense el patronímic Berenguer, ni el nom de Rocabertí, no es possible afirmar-ho ni negar-ho; però el fet de que un vescomte de Peralada firmés en el testament d'un comte de Cerdanya no ens ha d'extranyar gens si tenim en compte que el territori del Conflent, gens allunyat de les possessions dels Rocabertí, aleshores pertanyia als comtes de Cerdanya.

Encara que sigui alterar l'ordre rigurosament cronològic dels documents relatius al vescomte Dalmau Berenguer, cal esmentar aquí que en el testament del comte de Cerdanya, Guillem Jordà, fill i successor de l'abans dit Guillem Ramon, testament atorgat el dia 13 d'abril de l'any 1102, hi figura també la firma del vescomte Dalmau, sense expressió de patronímic, ni del nom del seu vescomtat. Immediatament després d'ell hi firma el vescomte Bernat, sense cap altra indicació: "Signum Dalmacii, vicecomitis. Signum Bernardi, vicecomitis" (n. 17). L'historiador abans esmentat, també en comentar aquest document, observa que Dalmau podria molt bé ser vescomte de Cerdanya; jo crec més probable que no és altre que el vescomte Dalmau Berenguer, del que estem tractant; possiblement el vescomte de Cerdanya es l'altre firmant, de nom Bernat.

Segons Monsalvatje (n. 18) Dalmau de Rocabertí figura com a firmant d'una escriptura de definició, datada el dia 8 de les kalendes d'octubre (= 24 de setembre) de l'any 1100 de l'Encarnació a favor de l'església d'Elna, atorgada per Guilabert, comte de Rosselló i el seu fill Guinart. La subscripció es així: "S. (= signum) Dalmacii Berengarii Rochabertin". No hi consta el títol vescomtal; però si el seu patronímic i cognom. La datació de Monsalvatje: "VII kalen-

---

(16) v. "Liber Feudorum Maior" — vol. II. doc 694 - pàgs. 204-207.

(17) ob. cit. nota anterior. II - doc. 695 - pàgs. 207-209.

(18) v. F. Monsalvatje: "Noticias históricas" tº XXI — "El Obispado de Elna." Ap. XXIX pàgs. 356-358 y tº XXV: "Los Condes de Ampurias vindicados" pàgs. 80-81.

das octobris anno ab Incarnatione Domini M^o C^o, regni Philippi regis XIII°” està sens dubte equivocada; l'any XIII del regnat del rei Felip correspondria al 1073 (va començar el seu regnat el 29 d'agost de 1060). La datació pels anys del regnat del rei Felip de França la considero equivocada; en canvi crec encertada la dels anys de l'Encarnació del Senyor. No crec que Dalmau Berenguer de Rocabertí figurés ja el 1073; de ser així, aquesta notícia estaria en contradicció amb totes les altres que anem exposant detalladament.

Per altra part, el bisbe Josep de Taverner, en la seva “Historia de los condes de Ampurias y Peralada” (n. 19) diu que el llinatge de Rocabertí usava ja el títol vescomtal a l'any 1109; esmenta una concessió d'Ermengari, bisbe d'Elna, a Dalmau Berenguer, vescomte de Rocabertí, datada a l'any abans dit. Ja hem vist que el títol és encara molt més antic.

Tres interessants documents foren atorgats el dia 20 d'abril de l'any 1099 (el segon d'aquests porta la data del 21 d'abril del mateix any del rei Felip de França) per Dalmau Berenguer de Quermançó (“Dalmacius Berengarii de Carmençó”) a favor del comte de Besalú, Bernat. En el primer l'esmentat Dalmau Berenguer dona al comte de Besalú, Bernat, en franc alou, el castell anomenat d'Ordal, situat en el comtat de Besalú, parròquia de Sant Julià de Llers. La donació és en termes absoluts i comprén totes les pertinències i drets que a dit castell i terme competien. La firma apareix així: “Signum Dalmacii Berengarii, qui huius donacionis scripturam feci, firmavi et teste firmare rogavi”. (n. 20). Cal notar que en la firma el nom de Quermançó no hi figura; tampoc s'anomena vescomte de Rocabertí, ni de cap altre lloc.

El document immediat conté la pignoració del domini senyorial o “ipsam dominicaturam” de la vila anomenada de “Calles” que tenia “Dalmacius Berengarius de Carmenzo” (està escrit literalment així el nom de l'atorgant) a favor de Bernat, per la gràcia de Déu, comte de Besalú, per la quantitat de cent unces d'or de València. El posava en poder de dita “dominicatura” fins que li tornés la susdita quantitat o bé li fos restituit el seu valor mitjançant l'en-

---

(19) v. nota 13 — (pàg. 107-109 de la “Revista de Ciencias históricas” t^o II (Gerona 1881).

(20) v. “Lib. Feud. M.” II. Docs. 512, 516 i 517; pàgs. 28-30.

trega d'unes mules o en argent (diu "in argento", sense esmentar si es tractava de moneda), que precisament tinguéssin el valor de cent unces d'or de València. Tampoc aquí, en la firma no hi figura el cognom i el títol de vescomte en cap lloc del document.

Finalment, el tercer d'aquests documents, conté el conveni fet i firmat entre Bernat, comte de Besalú i Dalmau Berenguer de Quermançó (= et Dalmacium Berengarii de Carmençó") en virtut del qual Bernat li encomana el castell anomenat d'Ordal, i li dona tot altre honor que el seu pare (de Dalmau) havia tingut per ell o que ell mateix ho té. Per raó d'això, Dalmau promet a dit comte que li serà fidel durant tot el temps de la seva vida, tal com l'home fidel ho ha de ser al seu millor senyor al que promet ajudar en tot com millor ho pugui fer contra qualsevol home amb els que volgués guerrear o dels quals es volgués defensar. Li promet també fer els serveis d'host i cavalcades i tots els altres que l'home fidel ha de prestar al seu millor senyor. En una paraula, es un verdader home-natge feudal de fidelitat a canvi de la concessió rebuda.

En cap d'aquests documents Dalmau Berenguer no usa el títol de vescomte de Quermançó, que equivocadament li ha sigut atribuït; però si el cognom, çó que fa pensar que realment tenia el domini senyorial d'aquest castell. No obstant cal fer constar aquí que Pella i Forgas, en el lloc esmentat de la seva "Historia del Ampurdán" no diu pas que s'hagués titulat vescomte de Quermançó, sinó textualment: "que algunas veces tomó el apellido de Carmenzó, porque cierto tiempo tuvo este castillo en feudo".

Tant aquest nom de Quermançó, com el seu patronímic de Berenguer, fan pensar, de manera molt versemblant i fonamentada, que deu ésser fill del Berenguer Rainart de Quermançó, que figura en el document de l'any 1072, abans estudiat. Ara bé, si Dalmau Berenguer era nét del comte d'Empúries Ponç I i fill de Berenguer, aquest Berenguer Reinart de Quermançó de l'any 1072 era el mateix fill Berenguer, del comte d'Empúries o bé es tracta de dues persones diferents? No creiem en situació de fer afirmacions ni negacions definitives. Tampoc podem dir si Dalmau Berenguer de Rocabertí i Dalmau Berenguer de Quermançó son una mateixa persona; encara que sembla molt probable la contestació afirmativa.

Altre document ben interessant es el jurament de fidelitat prestat per Dalmau, vescomte de Rocabertí, fill de dona Arsendis, al comte de Cerdanya, Bernat, fill de dona Sanxa, per raó del castell

de "Cersed" (= Ceret). El document no porta data; però com que el govern del comte de Cerdanya, Bernat, va durar de l'any 1109 al 1117, no pot ser anterior, ni posterior a aquest dos anys (n. 21). Molt interessant el seu text, redactat en bona part d'ell en un català primitiu, altrament usual en aquestes fòrmules de jurament i homenatge.

Dalmau es titula vescomte de Rocabertí; no hi ha dubte per tant aprop del seu títol i llinatge al que pertanyia; demés d'això aquest document posa ben de manifest la seva relació amb els comtes de Cerdanya, dels que depenia feudalment per raó del castell de Ceret; població situada al Vallespir, que depenia aleshores dels comtes de Besalú; ignoro per quina raó la superioritat feudal sobre el castell de Ceret corresponia als comtes de Cerdanya. El mosaic feudal es quelcom poc menys que impossible d'explicar. El cert es que aleshores el vescomte de Rocabertí, per raó d'aquest castell, va jurar fidelitat al comte de Cerdanya; gens extrany per tant que hagués pogut firmar, com a testimoni en els testaments dels dos comtes de Cerdanya, anteriors a Bernat.

El castell de Rocabertí es esmentat en el testament de la vescomtesa Ermessindis, vidua del vescomte Udalard Bernat (del "pagus" o comtat de Besalú), senyor del castell de Mont-ros (prop de Castellfullit), fill de Bernat Isarn, senyor del castell de Milany i nét d'Arnau Isarn, vescomte del Conflent. El testament d'Ermessindis es atorgat pel mes d'abril de l'any 1119. Entre les deixes, esmenta... "vicecomitatum autem el kastrum de Beuda et castrum de Monteacuoto, quod est meum alodium et castrum de Monte-Rufo quod est meum sponsalitium dimitto Udalardó, nepote meum et Kastrum de Rocabertino, sicut est totum mea justitia et directum quod nemini dedi unquam nec consensi, nec definivi, nec ullum placitum cum aliquo vivente de ipso feci" (n. 22). Aquest Udalard és segurament pare de Pere Udalard, que en 1126, va ésser el primer, segons hom diu, que va portar el nom de vescomte de Bas, en lloc del de Besalú. Es incomprendible que aquesta vescomtesa Ermessindis tingués el domini senyorial de Rocabertí en una època en

---

(21) v. "Lib. Feud. M." II doc. 685. pàg. 194.

(22) v. "Els castells de Catalunya" (Rafael Dalmau, editor. 5n curs de publicació. vol. II — pàgs. 438-439 i nota 21, pàgs. 446-447. El doc. es a l'Arx de la C^a d'Aragó, escrits del temps de Ramon Berenguer III, fol 224. El transcriu Monsalvatje, "Noticias históricas" t^o XV - pàg. 330).

que trobem com a senyor del vescomtat a Dalmau Berenguer. Hi ha un poblat agregat al municipi de Donzell d'Urgell (partit judicial de Balaguer, prov. de Lleida) que s'anomena també Rocaberti; però no crec pas que es tracti d'aquest. Es un de tants problemes que no estem en situació de poder explicar.

En un conveni fet pel maig de 1085 entre el comte d'Empúries, Hug II i el Rosselló, Guislabert II, hi es esmentat el "castro Rocabertini cum suis pertinenciis" així com també en altre, sensiblement igual, fet a darreres de maig del 1121 entre els comtes Ponç Hug I i Gausfred III, d'Empúries i Rosselló respectivament. Aquests documents, en els quals els comtes d'Empúries i Rosselló es reconeixen els respectius drets, derivats de l'antic condomini dels dos comtats, no ens aporten cap nova respecte del castell de Rocaberti i els seus senyors.

Segons Monsalvatje, (n. 23) el dia 2 de les kalendes d'octubre (= 28 de setembre) de l'any 1123, el bisbe de Girona, Berenguer, juntament amb el de Carcassona, Arnau, i el d'Elna, Pere, va consagrar l'església del monestir de Sant Quirse de Colera, confirmant-li, el bisbe de Girona, a petició del comte Ponç Hug I d'Empúries, del vescomte Dalmau Berenguer i d'altres persones notables, totes les donacions que havien sigut fetes al monestir i que ja el seu antecessor el bisbe Wigo li havia confirmat; el mateix dia va consagrar la petita església que havia sigut edificada al costat del monestir sota la advocació de la Verge Maria. Segons aquesta notícia a l'any 1123 vivia encara el vescomte Dalmau Berenguer; devia ser mort ja a l'any 1128, quan va ser firmat el conveni de pacificació i concòrdia entre el comte Ramon Berenguer III de Barcelona i Ponç Hug I comte d'Empúries. Ja veurem, quan l'estudiem, que no hi figura en absolut, en canvi hi és esmentat Berenguer Reinard, que hom suposa fill i successor seu en el senyoriu de la vila de Peralada. Si bé Sobrequés diu que del vescomte Dalmau Berenguer hi han dades, com a vescomte, entre els anys 1099 i 1137, jo no en conec pas cap altre document on hi figuri, després de l'esmentat per Monsalvatje, de l'any 1123; per la raó exposada, penso que a l'any 1137 ja devia fer força temps que era mort.

---

(23) v. F. Monsalvatje: "Los Condes de Ampurias vindicados" (Noticias históricas — tº XXI pág. 86); fa referència al Tº VIII: de "Noticias históricas"; "San Andrés de Sureda" Apen. XXXI, Acta de consagració de l'església del monestir de S. Quirse de Colera.

Ara bé, abans de passar més endavant, em sembla que cal plantejar aquesta qüestió: el Dalmau Berenguer, vescomte de Rocabertí és la mateixa persona que en altres document apareix amb el nom de Dalmau Berenguer de Quermançó. I en cas de que sigui el mateix, és fill de Berenguer, fill segon del comte d'Empúries, Ponç I? Aquest Berenguer és el mateix que amb el nom de Berenguer Reinard de Quermançó atorgà el document de l'any 1072 a favor de la Canònica de Girona, que ja hem estudiat abans? O bé Dalmau Berenguer, vescomte de Rocabertí, fou fill, com asseguraven els antics cronistes en les repectives genealogies, del vescomte Ramon Guillem del que sabem positivament que actuava com a vescomte de Rocabertí a l'any 1086 (consagració de l'església de Santa Maria de Panissars). I en cas de que no fos fill seu, quina relació de parentesc tenia amb ell tota vegada que el va succeir en el títol?

Sobrequés suposa que Dalmau Berenguer va ésser pare d'aquell Berenguer Renard, al qual el comte Ponç Hug I d'Empúries pretenia desposseir. El nom de Berenguer Renard és el mateix que el d'aquell Berenguer Reinart de l'any 1072. Tenim doncs perfectament documentats tres membres, tres generacions d'una mateixa família: Berenguer Rinart de Quermançó (avi), Dalmau Berenguer de Quermançó (pare) i Berenguer Renard (fill d'aquest darrer), senyor de Peralada —a l'any 1128— i que també es titula vescomte en un document que després estudiarem, però sense esmentar cap nom del seu vescomtat.

També el títol de vescomte de Rocabertí el tenim documentat a través de tres generacions. Els genealogistes parlen del vescomte Ramon Guillem (viví a l'any 1086): segueix el vescomte Dalmau Berenguer de Rocabertí —ben documentat des de finals del segle XI fins a l'any 1123—; els genealogistes el consideren fill de l'anterior; però ho fos o no ho fos, el cert és que el va succeir en el títol i després d'ell trobem al seu fill Gaufred (= Jofre), vescomte de Rocabertí. La seva filiació consta ben clarament en un document autèntic de l'any 1142 que estudiarem després.

Si Dalmau Berenguer de Quermançó i el vescomte Dalmau Berenguer de Rocabertí son una mateixa persona, és indubtable que Berenguer Renard, senyor de Peralada, a l'any 1128 i el vescomte Gaufred (= Jofre) Rocabertí, del document de l'any 1142, eren germans. El parentesc entre les cases de Peralada i de Rocabertí, com veurem més endavant, sembla indubtable; a desgrat d'això, podria

tractar-se de dues famílies emparentades, però diferents: Berenguer Renart de Quermançó, Dalmau Berenguer de Quermançó i Berenguer Reinard, senyor de Peralada, en 1128, una família; Ramon Guillem, vescomte de Rocabertí, Dalmau Berenguer i Gaufred (= Jofre) també vescomtes de Rocabertí: altra família diferent, a desgrat de la identitat de noms i d'un possible parentesc.

Criden l'atenció dues coses: primera, que els que usen el cognom Quermançó no es titulen mai vescomtes ni esmenten per res el nom de Rocabertí; i al contrari, els que porten el títol o el nom de Rocabertí no fan esment del nom Quermançó. Segonament, que els vells cronistes, tan interessats en posar de relleu el nobilíssim origen dels vescomtes de Rocabertí, mai diuen que tinguéssin llur origen en una branca segona de la casa comtal i sobirana d'Empúries.

Solament l'estudi detingut de possibles documents que no tinc al meu abast, ens podrien orientar i aclarir aquests punts controvertibles. Si els Rocabertí descendien de Berenguer, fill segon del comte Ponç I d'Empúries, quina relació de parentesc tenien amb el vescomte de Rocabertí Ramon Guillem? No hi ha dubte que el vescomte Dalmau Berenguer el va succeir en el títol i que com ell portà el nom de Rocabertí. En tal cas, es necessari admetre que el títol es va transmetre a través de successió femenina o senzillament que va canviar de família. Crec molt versemblant la suposició de la transmissió del títol vescomtal i del patrimoni del casal de Rocabertí a través de la descendència femenina. El memorial de greuges del comte Ponç I d'Empúries contra els seus parents del Rosselló ja ens parlava d'una vescomtessa de Rocabertí, vídua, apressada per Guilabert (fill i després successor del comte Gausfred de Rosselló) que la va fer la seva dona. Ignorem si la vescomtessa era propietària del vescomtat o vídua d'un vescomte; però es molt possible que posteriorment el títol i el patrimoni recaigués en algun familiar seu i qui sap si alhora descendent del casal de Rosselló; és ben cert que els vescomtes de Rocabertí estigueren en relacions molt amistoses i de fidel dependència feudal amb els comtes d'aquest territori. No faig afirmacions em limito a apuntar possibilitats. I ara, abans de passar endavant amb l'estudi dels vescomtes de Rocabertí, tractant del vescomte Gaufred (=Jofre) després del qual la genealogia i successió pot seguir-se normalment, dedicarem aquest apartat a l'estudi dels senyors de Peralada.

Fill de Dalmau Berenguer fou Berenguer Renard, al qual el comte d'Empúries Ponç Hug I pretengué desposseir. Segons creu Sobrequés no tenia encara 15 anys quan s'esdevingueren aquests fets als que posà terme el conveni de l'any 1128 entre els comtes Ramon Berenguer III de Barcelona i Ponç Hug I d'Empúries. Sempre segons el mateix historiador, Berenguer Renard va morir dos o tres anys més tard, sense successió, deixant Peralada al comte de Barcelona.

El comte d'Empúries Ponç Hug I va atacar els drets que l'església de Girona tenia a Castelló així com també va actuar en perjudici de l'esmentat Berenguer Renard al que va desposseir del seu "honor" o sigui domini senyorial, cometent molts altres abusos; el comte de Barcelona, Ramon Berenguer III va acudir depressa en defensa de l'església de Girona i de les persones atacades pel comte emporità; vençut aquest ràpidament, no tingué altra solució que acceptar les condicions que li varen ésser imposades. El dia 17 d'agost de 1128 fou firmat l'acta de pacificació i concòrdia convinguda entre els comtes de Barcelona i Empúries; del 16 de setembre del mateix any és l'instrument de definició firmat pel comte Ponç Hug a favor de l'església de Girona, reconequent-li tots els seus drets que, primerament el seu pare i després ell havien intentat desconèixer. Són molts els historiadors que en les respectives obres han comentat aquests dos interessants documents: Monsalvatje, Sobrequés i altres; jo mateix en el meu treball "Castelló de Ampurias de villa rural a capital del condado de Ampurias" (n. 24); per tant em limitaré aquí a comentar els apartats que tenen alguna relació amb el tema que estem tractant.

Una de les condicions que trobem en el conveni del 17 d'agost de 1128 es la següent: "Et predictus Poncius donet Berengario Renardi honorem suum, sicut Dalmacius, pater eius, per eum habuit, et Berengarius faciat conveniencias Poncio, comiti, quas pater suus fecerat. Et iam dictus Berengarius non donet potestatem de castellis, que per eum habet, Poncio comiti iam dicto, usque ad quinque

---

(24) Publicat en "Anales del Instituto de Estudios Gerundenses" — vol. XII, any 1958. El text íntegre en el "Liber Feudorum Maior" II II - docs. 523 i 524, pàgs. 35-37 i 37-40.

annos, et predictus Poncius non requirat ei inde potestatem. Et predictus Poncius, comes, iam dicto Berengario non tollat, nec tollere faciat prefata castella, nec homo, nec femina, per suum stabilimentum vel consilium. Et convenit predictus Poncius, comes, prefato comiti et filio suo quod non vetat suos homines ire ad merchad de Peralada et, die sabbati, merchatum de Casteion non faciat.”

El comte d'Empúries havia de donar a Berenguer Renard tot el seu “honor”, tal com per éll (és a dir en feude del comte) el seu pare Dalmau, l'havia tingut; també s'havien d'observar els pactes que havien sigut convinguts entre el comte Ponç i Dalmau. Berenguer, fill d'aquest, els havia de renovar; per altra part, Berenguer no havia de donar la potestat dels castells que tenia pel comte d'Empúries durant el terme de cinc anys i per la seva part el comte Ponç durant el mateix plaç s'havia d'abstenir d'exigir-la, sense que el comte li pogués pendre o fer-li pendre per mitjà de qualsevol altre home o dona els predits castells. I ja no diu res més que faci referència a Berenguer Renard, fill de Dalmau. S'segueix immediatament una clàusula referent a Peralada: el comte Ponç convé amb el comte de Barcelona i el seu fill (el futur Ramon Berenguer IV) que no impedirà que els seus homes puguin anar al mercat de Peralada i que els dissabtes no farà mercat a Castelló.

Sobrequés (n. 25) comentant aquestes condicions diu així: “Un altre resultat de la submissió del comte d'Empúries fou la incorporació de la vila i batllia de Peralada. No sabem positivament si això va ocórrer en virtut del testament del jove Berenguer Renard o bé en compliment de l'esmentada concòrdia d'agost de 1128, en la qual hi ha una clàusula establint que Berenguer Renard no donés la potestat dels seus castells a Ramon Berenguer (ha de dir a Ponç Hug) fins que tingués 15 anys i que des de llavors Ponç Hug no li pogués demanar la potestat. El fet és que Ramon Berenguer comptava Peralada entre els seus dominis en el seu testament de 1131”.

En el referit conveni no hi ha res d'això; la clàusula copiada diu que Berenguer Renard no ha de donar la potestat dels castells que tenia per el comte d'Empúries, Ponç, a aquest “fins dintre de

---

(25) v. S. Sobrequés: “Els grans comtes de Barcelona” — pàg. 118 i “Els Barons de Catalunya” pàg. 49.

cinc anys" i que fins aleshores el comte Ponç no la hi podia exigir. I això suposo que no era a causa de la joventut de Berenguer Renard, sinó segurament per a provar la bona voluntat del comte d'Empúries en complir les condicions que li havien sigut imposades.

Era Berenguer Renard senyor de Peralada? Aquí no hi consta i el pacte que fa referència al mercat de Peralada no esmenta en absolut el seu senyor; la promesa del comte d'Empúries la fa directament al comte de Barcelona i al seu fill. Segurament el comte d'Empúries havia prohibit als seus homes de Castelló que anessin als mercats de Peralada, per a perjudicar a aquesta població; per això se comprometia des de la firma d'aquest conveni a no impedir als seus homes de Castelló que hi poguessin anar; el fet d'obligar-se a no fer mercat el dissabte a Castelló fa pensar que aquest devia ser el dia del mercat de Peralada.

En aquest document consta ben clar que Berenguer Renard era fill de Dalmau (sense altra indicació).

En el document atorgat pel comte Ponç Hug I el dia 16 de setembre de l'any 1128 a favor de l'església de Girona, a instància del comte Ramon Berenguer III de Barcelona i després de la guerra que aquest va fer contra el comte d'Empúries i a favor de dita església, entre els firmants hi llegim: "Signum Berengarii Renardi vicecomitis". Fins ara, no conec cap altre document on hi figuri amb el títol vescomtal, que Sobrequés no li dona mai; si bé el suposa senyor de Peralada i nebot del comte Ponç Hug I. Tampoc els antics genealogistes no l'esmenten entre els vescomtes de Rocafortí; després de Dalmau Berenguer hi posen el seu fill Gaufred (=Jofre). Aquest títol de vescomte usat per Berenguer Renard ens fa pensar que fou fill, probablement el primogènit, del vescomte Dalmau Berenguer i nét de Berenguer, fill segon del comte Ponç I d'Empúries i co-hereu amb el seu germà primogènit Hug I d'Empúries, del predit Ponç I. De ser certa aquesta genealogia, Berenguer Renard no era pas nebot del comte Ponç Hug I, sinó fill d'un seu cosí germà (nebot de segon grau o com diem vulgarment "nebot valencià").

Sobrequés, com hem vist, suposa que aleshores no tenia encara 15 anys i que va morir dos o tres anys després d'aquest conveni de l'any 1128, sense successió, deixant Peralada al comte Ramon Berenguer III de Barcelona.

Jo no crec que fos tan jove; de l'esmentada concòrdia no es dedueix pas, doncs no diu tal cosa com ja hem vist i comentat; amb el títol de vescomte firma l'altre document del setembre de l'any 1128 i no crec que un menor d'edat actués en afer de tanta importància. Tampoc no crec que consti enlloc que morís sense successió; quan menys ignoro quin document ho declara. Ara bé, si que és cert que el comte de Barcelona Ramon Berenguer III esmenta Peralada en el seu testament, amb aquestes paraules: "*ipsam dominationem et baiulationem quam habebat in Petralata*". El testament de dit comte, fet molt poc abans de la seva mort, fou atorgat verbalment "*iacens apud Barchinonam in palacio suo*". Va morir el 19 de juliol de 1131 als 48 anys d'edat. L'esmentat testament, pronunciat a presència del bisbe Berenguer de Girona i el vescomte Eimeric II de Narbona, germà de mare del sobirà, fou testificat un mes més tard per ells mateixos davant l'altar de Santa Anastàsia, de la catedral de Girona. (n. 26).

Tampoc crec que Berenguer Renard hagués fet donació de Peralada a Ramon Berenguer III de Barcelona; el que diu aquest comte en el seu testament es que tenia de Peralada "*ipsam dominationem et baiulationem*", penso que es refereix al superior domini feudal i a la seva protecció i salvaguardia. Es a dir, Berenguer Renard degué posar-se sota la protecció de Ramon Berenguer III i a canvi d'aquella li degué prestar homenatge feudal fent-se vassall seu, sens dubte per a lograr el seu poderós auxili contra les escomeses del seu parent el comte d'Empúries i aquesta nostra opinió sembla confirmada pel contingut del document que ara estudiarem. Fou atorgat el 16 d'octubre del 1132 per el comte de Barcelona Ramon Berenguer (IV) i "*Gauçbertum de Peralada et Raimundum de Torreies et Eimericum, fratrem eius*". Diu, nosaltres els predits Gauzbert, Ramon i Eimeric", *frater meus*" (no detalla de quin dels dos és germà; el més probable i així s'ha considerat sempre és que tots tres siguin germans) "*mittimus tibi, Raimundo, iam dicto comiti Barchinonensi, nostra villam que vocatur Peralada in custodia et in baiulia tua et in deffensione, et donamus inde tibi baiuliam cum omnibus in se existentibus vel ad se qualicumque modo pertinentibus, et*

---

(26) v. "*Liber Feudorum Maior*" I — loc. 493 pàg. 527-532 i S. Sobrequés: "*Els grans comtes de Barcelona*" pàg. 200.

cum omnibus terminis et apendiciis, cum hominibus et feminabus qui ibi nunc permanent vel in antea ibi sunt permansuri, tali, videlicet modo, ut tu prephatus Raimundus, comes Barchinonensis, et tui successores habeatis ibi intrare et exire et guerreiare contra omnes homines et feminas tu et omnes tui, quibus mandaveris per tuam faciendam [voluntatem] et nos cum nostris hominibus et cum nostra villa Peralada valeamus tibi et adiuvemus contra omnes homines et feminas per fidem sine engan". El comte de Barcelona en virtut d'aquest conveni, es compromet a amparar-los i defensar-los juntament amb la seva vila de Peralada amb els seus termes, pertinències i tots els seus habitants, posant-los baix la seva custòdia "et in baiulia et deffensione" contra qualsevol home o dona, amb bona fe i sense engany. Demés el comte de Barcelona per raó de tot això dóna als predits Gauzbert, Ramon i Eimeric "ipsum fevum de Pratis, quod tenet Gauçber tus per me, ut habeatis illud solide et libere al fevum per me sine ullo retentu alicuius mei baiuli ad meum servicium". Després de la data ("XVII kalendas novembris anno XXV regni Ledovisi, regis" (=12 octubre 1132) hi ha la firma del comte de Barcelona; a continuació llegim: "Signum Gaucberti de Peralada. Signum Raimundi de Torreies. Signum Eimerici qui hanc convenienciam et donum ipisui baiulie fecerunt et firmaverunt testes que firmare iusserunt" (n. 27).

Al meu entendre, els germans Gauzbert, de Peralada, Ramon de Torrelles i Eimeric no varen donar al comte de Barcelona Ramon Berenguer IV altres drets que els que el seu pare el comte Ramon Berenguer III havia tingut sobre la vila de Peralada, tal com consta en el seu testament; això és: la custòdia, la "baiulia" o sigui la seva defensa i protecció. A canvi d'això prometien al comte de Barcelona estar al seu costat i ajudar-lo, juntament amb els seus homes i a la seva vila de Peralada contra qualsevol altra persona, fidelment i sense engany. Es en realitat un contracte feudal es posen baix la protecció del comte de Barcelona, molt més poderós i fort que no pas ells i a canvi de la seva protecció i auxili li prometen fidelitat; demés el comte en reconeixement d'aquest vassallatge els dóna el feu de Prats (Prats de Molló, tal vegada?) que ja Gauzbert tenia per ell.

---

(27) v. "Lib. Feud. M." — II — doc. 529 — pàgs. 43-44.

Segurament que, abans, Berenguer Renard —si com tot fa pensar era senyor de la vila de Peralada— devia haver pactat un conveni semblant amb el comte de Barcelona Ramón Berenguer III i de tal conveni devien procedir els drets que sobre aquesta vila esmenta en el seu testament.

De Berenguer Renard no en sabem res més; Sobrequés, que considera que aquest va morir joveníssim, pensa que els tres germans Gauzbert, Ramon i Eimeric de Peralada degueren ésser els seus hereus: cosins o nebots. Ja hem vist que és molt probable que Berenguer Renard no fos pas tan jove quan va morir; per consegüent res ens impideix suposar que aquests tres germans fossin fills, ensemps que els seus hereus i successors en el senyoriu de Peralada encara que no en el vescomtat de Rocabertí. En el document estudiat hi són anomenats: el primer, Gauzbert de Peralada, segurament devia ser el gran; Ramon de Torreies (=Torrelles), el segon, que és molt probable s'anomenés així per raó d'algún senyoriu o domini particular i finalment el seu germà Eimeric, que devia ser el petit. Hom ha proposat corregir "Torreies" (= Torrelles) per Torroella, considerant probable que els senyors de Torroella de Montgrí fossin del llinatge dels comtes d'Empúries. En el meu treball "La villa de Torroella de Montgrí y sus primitivos señores" admetia la possibilitat de que els senyors de Torroella procedissin o estiguessin emparentats amb els vescomtes del "pagus" o comtat d'Empúries. Es tracta d'una hipòtesi, fins ara no demostrada. És possible també que els primitius vescomtes d'Empúries i els vescomtes de Peralada haguessin estat estretament relacionats; possiblement alguns d'ells al segle XI estigué encarregat alhora d'un i altre vescomtat; ara bé, jo no crec que els senyors de Peralada en el segle XII i els senyors de Torroella (parents o no) fossin una mateixa família; els senyors de Torroella mai s'anomenaren "Torreies" (= Torrelles). Recordem aquí que en terme de Palau Saverdera hi ha un agregat anomenat "les Torroelles". No podria estar relacionat amb aquest lloc el nom de Ramon de Torrelles? Es una hipòtesi que ens sembla molt versemblant. Altrament, si bé és cert que a l'any 1156 trobem en un document la firma de Ramon de "Turricella" (= Torroella) no crec que es pugui confondre amb el Ramon de Torrelles, el qual, després del document ja estudiat de l'any 1132, desaparegut Gauzbert de Peralada i havent-lo succeït Ramon, amb el seu germà Eimeric, en aquest senyoriu, s'anomena sempre Ramon de Peralada.

El cognom de Torrelles desapareix en absolut. Crec per tant que es tracta de dues persones diferents. (n. 28).

El comte de Barcelona Ramon Berenguer III el Gran va morir com hem vist a l'any 1131; el va succeir el seu fill, encara jovenet Ramon Berenguer IV. Aquest fet degué envalentonar al comte d'Empúries, Ponç Hug, el qual oblidant-se de la dura lliçó que havia rebut anteriorment, així com de les obligacions que havia contret i pactes que s'havia obligat a respectar, degué tornar als seus acostumats actes de violència, segons ens permet conèixer l'escriptura d'amigable concòrdia i pacificació convinguda entre els comtes Ramon Berenguer de Barcelona i Ponç Hug d'Empúries. (n. 29): Aquest document fou fet a l'any de l'Encarnació del senyor "millesimo centesimo trigesimo septimo" sense expressar el dia; però a l'acabament el designa així: "Actum est hoc III nonas marciū anno I regni Ledovivi" que correspon, segons la nostra manera de comtar actual, al dia 5 de març de l'any 1138, primer del regnat del rei de França Lluís VII, anomenat "el jove". Tenia ja per objecte aquest acte tractar "de contraversiis et malefactis quamplurimis et de fraccione tregue el pacis et fidelitatis unde multocias conque-rebantur invicem". Es a dir, tractar de les controvèrsies, les males accions, els crebantaments de pau i treva així com del jurament de fidelitat, en una paraula de totes aquelles coses de les quals reciprocament uns i altres s'havien queixat. Estudiarem únicament els apartats que interessin al present treball. En tractar dels senyors de Perelada, no hi és esmentat per res Gauzbert; en canvi Ramon de Torrelles hi figura amb el nom de "Raimundum Petra Lata" i després d'ell hi és citat el seu germà Eimeric ("et fratrem eius Eimericum"). Això fa pensar que Gauzbert degué morir entre els anys 1132 i 1138, data respectiva d'aquests dos documents, succeïnt-lo el seu germà Ramon en el senyoriu de la vila de Peralada, en el qual hi devia tenir també alguna participació el seu germà Eimeric.

En relació amb els senyors de Peralada hi llegim: "Inter Raimundum, autem, de Petra Lata et fratrem eius Eimericum ac Pon-

---

(28) v. el meu treball "La villa de Torroella de Montgrí y sus primitivos señores" (Anales del Instituto de Estudios Gerundenses - IV - 1949. Pàg 93 (17 a la tirada apart); pot consultar-se també l'arbre genealògic, que precedeix els apènds. Sobrequés: "Els Barons de Catalunya" pàg. 49 i nota 114, pàg. 68.

(29) v. "Lib. Feud. M." II — doc. 526 — pàgs. 40-41.

cium, comitem prelibatum, fiat pax sine engan et firma et faciant ei hominum, et distringant ipsam monetam de Petra Lata et habeant sex denarios in unaquaque libra per fevum per predictum Poncium, comitem". Es a dir: entre Ramon de Peralada i el seu germà Eimeric, d'una part, i el comte Ponç, de part altra, que sigui feta la pau ferma i sense engany; que ells li prestin homenatge, retirin la moneda propia de Peralada i rebin, en feu del predit comte Ponç, sis diners per cada lliura. Això prova que una vegada més hi havia hagut dissensions entre les dues branques de la vella nissaga emporitana; a desgrat de tot, en fer la pau, els dos germans de Peralada havien de prestar homenatge al comte Ponç; reconeixement de la superioritat feudal que els representants de la branca menor feien a la primogènita de la casa. Segueix un paràgraf poc clar; la paraula "distringant" (del verb "distringo" = retenir, detenir, impedir, entre altres significats) sembla que vol dir que retirarien la moneda pròpia de Peralada; Monsalvatje interpreta que els senyors d'aquesta vila s'obligaven a admetre la moneda d'Empúries en els seus dominis (n. 30). A canvi d'això haurien de percebre, en feu del comte Ponç, sis diners per cada lliura. Si tenim en compte que la lliura tenia vint sous i el sou dotze diners, resulta que haurien de percebre mig sou per cada lliura (es la quadragèsima part del seu valor = 2'50 %). Això, com hem dit, en feu del comte d'Empúries. I ja no diu res més aquest document relatiu als senyors de Peralada.

Altre pacte interessant per a aquest estudi. Va convenir també el comte d'Empúries, "assensu spontaneo et voluntaria dispositione, ut ex toto destruat, eradicet el depopuletur castrum de Charme [n] zo". I per la seva part el comte de Barcelona va obligar-se a "depopulari et funditus eradicare castrum Raochabertini sub prephata voluntaria dispositione et spontaneo assensu comitis Impuritanensis et quod nulla occasione vel ingenio iam dictus Poncius, comes, contra prephatum comitem tristetur Barchinonensem pro prephatorum castrorum ruina et quod ulterius castra prephata a Poncio, comite iam dicto, vel ab aliquo suo consilio vel ingenio nullatenus reedificentur sine prephati comitis Barchinonensis voluntaria permissione". Es a dir, el comte Ponç s'obligava a destruir per complert fins als seus fonaments el castell de Quermançó; el comte de Barcelona va convenir fer igualment amb el castell de Rocaberti, atesa

---

(30) v. F. Monsalvatje: "Los Condes de Ampurias vindicados" pàg. 93.

la voluntaria disposició i espontani consentiment del comte d'Empúries; el qual va prometre que en cap ocasió ni per cap motiu no disgustaria al comte de Barcelona per raó de la ruïna de dits castells i que en l'esdevenidor s'abstindria de tornar-los edificar, ni ningú ho faria per consell o indicació seva sense permis donat voluntàriament pel comte de Barcelona.

Això fa pensar que aleshores el comte de Barcelona tenia en poder seu el castell de Rocabertí i el comte d'Empúries el de Quermançó. Ja hem vist anteriorment que aquests castells havien pertenescut als Rocabertí. Sobrequés suposa que durant aquestes lluites, el vescomte de Rocabertí - Gaufred (= Jofre), fill del vescomte Dalmau Berenguer, fou un dels barons que varen lluitar al costat del comte de Barcelona contra el comte Ponç Hug d'Empúries; el comte de Barcelona hauria utilitzat com a base militar el castell de Rocabertí. En quant al de Quermançó que segurament el vescomte de Rocabertí, Dalmau Berenguer, havia tingut en feu del comte d'Empúries, aquest el degué ocupar quan esclataren les hostilitats. I fou precisament aquí al castell de Quermançó on el comte Ponç Hug I, en lluita contra el comte Ramon Berenguer III, fou definitivament vençut i fet presoner. (n. 31).

Ignorem si aquest pacte va ser una realitat i en cas afirmatiu quan foren reconstruïts aquests castells, ja que posteriorment tornen a ser esmentats, com existents. També ignorem quan els vescomtes de Rocabertí recuperaren aquest castell, si com sembla probable en algun temps estigueren privats d'ell.

També hi llegim, en el conveni susdit: "Negocium, vero, Gaufredi de Cersed et Arnaldi de Sancto Iohanne fiat sicut firmatum est, et factum teneatur sine engan". (n. 32). El "negoci" o afer de Gaufred de Ceret i Arnau de Sant Joan, diu, que es faci tal com ha sigut firmat i fet així sigui mantingut sens engany". No sabem a què es refereix; però, aquest Gaufred de Ceret es el mateix personatge que després trobarem amb el nom de Gaufred, vescomte de Rocabertí; Cal no oblidar que el vescomte Dalmau de Rocabertí (pare de Gaufred) va jurar fidelitat al Comte de Cerdanya Bernat (1109-1117) pel castell de Ceret. I si bé és cert que el 13 d'octubre de l'any 1122, el comte Ramon Berenguer III de Barcelona (que ja havia succeït en

---

(31) v. S. Sobrequés: "Els grans comtes de Barcelona" pàg. 197.

(32) v. "Lib. Feud. M." II — docs, 520 i 521 — pàgs. 33 i 34 i doc. 325 — pàg. 40.

els antics comtats de Cerdanya i Besalú) va encomanar el castell de Ceret al comte d'Empúries Ponç Hug I, donant-li els feus que d'ell depenien, així com els feus de Terrades i el castell de Molins i que després de la guerra de l'any 1128, a l'any 1130 els hi va tornar, no em sembla difícil pensar que podia tenir-lo en feu del comte d'Empúries, Gaufred (fill de Dalmau Berenguer) i que per això figurés en aquest document amb el nom de Ceret, més si tenim en compte que possiblement aleshores estava privat de la possessió del castell de Rocabertí. El fet d'usar aquí el nom de Ceret i posteriorment el de Rocabertí no ens ha d'extranyar; els cognoms familiars no estaven encara fixats i depenia de la importància que en determinat moment donguessin a un feu o senyoriu per a que usessin el nom d'un castell o altre. Ja n'hem vist alguns exemples. Encara en un altre paràgraf hi trobem una notícia relativa al vescomte Ramon Guillem. Hi es convingut que Ramon Rodball i el seu germà Pere tinguin la vila de Palau (segurament Palau Saverdera) amb totes les seves pertinències, així a la muntanya com el pla, tal com millor ho havia tingut Ramon Guillem, vescomte, ("Raimundus Guillelmi, vicecomes") salvat el dret de l'església de Girona, la meitat en feu i la meitat en alou. No sabem si es refereix al vescomte Ramon Guillem de Rocabertí, del què hem tractat abans o d'algún seu homònim que ho hagués sigut d'Empúries. Tals són els principals punts que he cregut remarcar en estudiar aquest interessant document.

Pella i Forgas (n. 33) diu que Ramon de Peralada va concedir alguns privilegis i franqueses al poble o comú de la vila de Peralada. Aquests actes, així com els privilegis concedits pels seus successors havien sigut transcrits a l'anomenat "Llibre de la Cadena", dit així per que s'havia guardat a l'arxiu municipal de Peralada lligat amb una cadena. Desaparegut l'original d'aquest llibre, va quedar un extracte del mateix, amb el títol dels diferents capítols; obra d'alguna persona curiosa que en va fer resum, que segons l'esmentat historiador al seu temps es trobava a la Biblioteca del palau de Peralada. Més endavant parlarem del testament de Ramon de Peralada; ara tornem als vescomtes de Rocabertí.

---

(33) v. J. Pella i Forgas: "Historia del Ampurdán" (pàgs. 544 y 567-570).

EL VESCOMTE GAUFRED (= JOFRE) DE ROCABERTI

La seva filiació consta clarament expressada en el següent document: es tracta de la concòrdia entre el bisbe d'Elna, Udalgar i Gaufred, vescomte de Rocaberti; any 1142, de l'Encarnació. Monsalvatje ha publicat el seu text (n. 34). El vescomte Gaufred en virtut d'aquest document definia i donava al bisbe d'Elna, Udalgar, als seus successors i als canonges de Santa Eulària d'Elna i als successors d'aquests "ipsas condominas preafatas de Bages quas pater meus Dalmatius Berengarii habuit consensu Ermengaudi Elenensis Episcopi tui praedecessoris tantum in vita sua jure usufructuario, sicut in aliis vestris cartis resonat, et sicut pater meus praedictus melius habuit et tenuit praedictas condaminas consensu Ermengarii episcopi, ut supradictum est, vel homo homines per eum". Per tal definició confessà haver rebut mil cinc cents sous de moneda rossellonesa. "Factum est hoc III Idus Junii Dominicae Incarnationis MCXLII" - Signum Gaufredi vicecomitis de Rocabertino". Segueixen les firmes dels testimonis, entre ells ens fixarem amb la de "Guillermi Dalmatii fratris eius" es a dir de l'atorgant i les dels germans Ramon i Eimeric de Peralada ("Raimundi de Peralata" "Eimerici fratris eius").

No hi ha dubte doncs de que Gaufred, vescomte de Rocabertí, fou fill de Dalmau Berenguer, que així mateix fou vescomte de Rocabertí. Per altra part ja hem vist que el pare de Berenguer Renard, es deia també Dalmau Berenguer; si com és molt probable es tractava d'una mateixa persona, Gaufred i Berenguer Renard eren germans; segurament aquest darrer el primogènit. Ramon i Eimeric de Peralada que subscriuen el document que acabem de comentar, és molt possible que fossin nebots del vescomte Gaufred; el testament de Ramon de Peralada, del que parlarem després, confirma l'opinió de que hi havia un proper parentesc entre les cases de Peralada i de Rocabertí.

El comte Gaufred va casar-se amb Ermessenda de Vilademuls, filla de Arnau de Vilademuls, matrimoni, remarca Sobrequés, que degué vincular al casal rocabertinià, fins ara essencialment mun-

---

(34) v. F. Monsalvatje: "El Obispado de Elna" (tº XXI de "Noticias históricas") Ap. XXXVIII — pàgs. 376-377.

tanyenc, algun domini en la terra plana del Fluvià, encara que separada del nucli pairal per terres d'altres senyors.

El 15 de maig de l'any 1147, Gaufred de Rocabertí va signar un conveni amb el comte Gaufred de Rosselló, en virtut del qual el vescomte prometé a aquest comte ajudar-lo amb tot el seu poder en totes les guerres que tingués, de manera que si el comte de Rosselló tingués guerra en la seva terra i Gaufred de Rocabertí no en tingués en la seva, es posaria al seu servei amb deu dels seus cavallers, mantinguts per ell mateix a Perpinyà o a Banyuls dels Aspres —on volgués d'aquests llocs— sense engany de cap classe. Son fiadors d'aquesta promesa Galcerán de Salas i el seu fill Arnau de Salas que firmen el document després de Gaufred de Rocabertí i abans que Ramon de Peralada (“Raimundi de Peralata”) que també subscriu com a testimoni. (n. 35).

En altre document, sense data, però que evidentment correspon al temps del mateix comte Gaufred de Rosselló (va governar aquest comtat des del 1115 al 1164) el vescomte Gaufred de Rocabertí va prometre al comte Gaufred de Rosselló que l'ajudaria en la guerra de Requesens i li va donar ostatges en garantia del compliment de la seva promesa. En el meu estudi prop del castell de Requesens (n. 36) copio aquest document, publicat, com l'anterior, en el “*Liber Feudorum Maior*”. Immediatament després dels noms dels cavallers que oferia com ostatges, explica la raó d'aquesta entrega: “*ut ego auditorium sim de Rechesen tibi usque habeas eum in sana pace, sines (= sine) engan; et unusquisque de istis suprascriptos ostages est per mille solidos Malgurienses; et de ista guerra, quantas vices nullus homo removerit, tibi ego faciam adjutorium sine engan*”.

Monsalvatje transcriu aquest document; sense indicar exactament la seva data, el situa vers l'any 1040; és indubtable que s'equivoca i l'atribueix al segle anterior. Certament que a l'època indicada per Monsalvatje hi havia un comte de Rosselló que s'anomenava Gaufred (II d'aquest nom); contra d'ell va presentar un memorial de greuges el comte Ponç I d'Empúries, com ja hem vist; segurament la identitat de nom és causa d'aquesta equivocació; el que no hi

---

(35) v. *Lib. Feud. M. II* — doc. 711 — pàgs. 226-227.

(36) v. Pelayo Negre Pastell: “El castillo de Requesens” (*Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* — IX — 1954 — pàgs. 192-195; “separata: pàgines 24-27. Per al text del doc. “*Lib. Ftud. M.*” — II — doc. 712. pàg. 227.

havia aleshores es un vescomte de Rocabertí anomenat també Gaufred. Pella i Forgas, en referir-se a aquest document, també creu que l'anomenada guerra de Requesens tingué lloc en el segle XI (n. 37). Hi afegeix, fonamentant-se en aquest conveni, que la casa de Rocabertí tingué ja en el segle XI encomenada la fortalesa de Requesens. Això no consta enlloc; el vescomte de Rocabertí es limita a prometre al comte de Rosselló, que com ell es deia també Gaufred, la seva ajuda fins que tingués el castell de Requesens en sana pau i en compliment d'això li ofereix uns cavallers en qualitat d'ostatges. Això és tot. Altrament, el document, sense cap mena de dubte, no es del segle XI, sino del XII; en el Llibre dels Feus hi es copiat immediatament després de l'any 1147 i l'atorgant de l'un i altre es el mateix vescomte Gaufred de Rocabertí a favor del seu homònim, comte de Rosselló. Qui podia discutir-li al comte de Rosselló la possessió del castell de Requesens? Encara que en el document no hi consta no dubto gens que devia ser el comte d'Empúries, doncs ja feia un segle que les dues cases comtals es disputaven la possessió del castell de Requesens (n. 38). El vescomte de Rocabertí, queda ben clar, va prendre la part del comte de Rosselló.

Aquests documents proven que els vescomtes de Rocabertí estigueren estretament relacionats amb els comtes de Rosselló. Tal vegada depenien feudalment d'ells i qui sap si els varen ajudar a recuperar el castell de Rocabertí, si com sembla en algun temps n'estigueren desposseïts. També és molt possible, ja ho hem indicat que hi hagués un llaç de parentesc entre les dues cases de Rosselló i Rocabertí.

El vescomte Gaufred (Jofre, com és nombrat en les genealogies de la casa de Rocabertí) va testar i morir a l'any 1166, segons consta en les obres dels antics tractadistes. Torner, apoiant-se en l'autoritat de don Diego de Rocabertí, puntualitza que va morir precisament el dia dos de les nones d'octubre de l'any vint-i-nou del regnat del rei de França Lluís Menor (generalment anomenat el "Jove" per a distingir-lo del seu pare el rei Lluís VI el Gras); correspon al 6 d'octubre de l'any 1166. El considera l'octau vescomte de Rocabertí;

---

(37) v. F. Monsalvatje: "Los condes de Ampurias vindicados" — pàgs. 62-63 i J. Pella y Forgas: "Hist. del Ampurdán" — pàgs. 437-438.

(38) v. el meu treball "Dos importantes documentos del conde de Ampurias Poncio I" (An. Inst. Est. Gerundenses, vol XIV, 1960 — pàgs. 233-240 y Apéndice I).

diu que es va casar amb Ermissenda de Vilademuls i que el va succeir el seu fill Dalmau de Rocabertí. També alludeix al tractat que va firmar amb el comte Gaufred (al que anomena Jofre) de Rosselló de l'any 1147. Explica que abans el vescomte de Rocabertí havia fet la guerra al comte de Rosselló en defensa dels seus senyors els comtes de Barcelona, però que va acabar fent acte de concòrdia amb el comte de Rosselló. Ja hem estudiat l'esmentat document. (n. 39).

EL TESTAMENT DE RAMON DE PERALADA

L'any 1176, Ramon de Peralada va atorgar el seu testament; va fer deixes, entre altres al convent de Santa Maria de Vilabertran i a l'església de Sant Martí de Peralada, anomenant hereu de tots els masos i alocs de Peralada a Gaufred (Jofre) de Rocabertí, sense fer esment del domini sobre la vila (n. 40).

Ara bé, si Gaufred de Rocabertí va morir a l'any 1166 no pot ser ell el personatge del mateix nom al que Ramón de Peralada, en el seu testament de l'any 1176, fa hereu de les seves possessions de Peralada, encara que sense fer esment del domini sobre la vila.

Aquest document és un altre punt d'apoi de la hipòtesi que fa dels Rocabertí descendents de la branca menor de la casa comtal d'Empúries i per tant prop-parents dels senyors de Peralada, com ja hem comentat abans; la branca de Peralada degué extingir-se amb aquest Ramon, que hem trobat esmentat amb els seus germans Gausbert —que devia ser el primogènit i va desaparèixer prematurament— i Eimeric, segurament el petit però que va premorir a Ramón. En el document de l'any 1147 ja no hi firma. Es molt natural que si Ramon va morir sense fills i sense germans, que fes hereu a Gaufred de Rocabertí, que si es tracta com és molt probable, del fill

---

(39) v. J. Torner, ob. cit. fol. 64 v.

(40) v. Maria Golobardes Martí: "Els Navata i els Rocabertí senyors de Peralada en el segle XIII" (Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses — vil. I. Figueras 1959 — pàg. 34. Doc. de l'arxiu "Son Vida"; es l'antic arxiu comtal de Peralada traslladat pels marquesos de la Torre a les seves possessions de Mallorca.

Fem notar aquí que l'autora d'aquest interessant treball en referir-se al tractat entre els germans Gausbert, Ramon i Eimeric de Peralada i el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV li assigna la data, any 1162; el conveni, ja comentat al seu degut lloc es de l'any 1132. Suposo que es tracta d'una errada d'impremta.

del vescomte del mateix nom, mort a l'ay 1166, segurament era un cosí germà seu. Per altra part no podia disposar del domini senyorial sobre la vila de Peralada, doncs ja hem vist que l'havien posada sota la superioritat feudal dels comtes de Barcelona.

Aquest Gaufred (= Jofre) de Rocabertí, hereu de Ramon de Peralada, havia d'ésser fill o nét de l'altre Gaufred (que podríem anomenar Jofre I). Torner, en la seva obra tantes vegades esmentada, diu que el fill d'aquest es va dir Dalmau, el qual va estar al servei del rei Alfons II d'Aragó (I entre els comtes de Barcelona) i el va acompanyar a prendre possessió del comtat de Provença, quan el va heretar per la mort del seu cosí germà el comte provençal; el comte de Tolosa li va disputar aquesta herència i el vescomte sempre en aquestes lluites va estar al costat del rei Alfons. Tot això s'esdevenia a l'any 1181. S'apoya en l'autoritat d'Antoni Beuter, Tomic i Diago. A Dalmau el va succeir el seu fill Jofre.

Sobrequés, per la seva part, apoiant-se en Dromendari, també diu que l'hereu del primer Jofre de Rocabertí fou el seu fill Dalmau; aquest i el seu fill Jofre tinguéren una cort exalçada pels trovadors. En vida del seu pare va prendre part en les campanyes del comte-rei al mig-dia de França en 1163. En 1181 va tornar a lluitar al costat del seu sobirà contra Tolosa i va perdre la vida en aquesta campanya. (n. 41).

En canvi don Diego de Rocabertí, en la seva genealogia, dóna com a successor del primer Jofre a Jofre II, que va morir a l'any 1212, a la famosa batalla d'Ubeda, altrament dita de les "Navas de Tolosa". En aquest punts tots hi estan conformes, però com hem vist alguns fan d'aquest Jofre II, nét i no fill de Jofre I.

No tinc suficients elements de judici per a poder decidir sobre aquest punt; però si la data i contingut del testament de Ramon de Peralada son exactes, com ho crec, no hi ha dubte que l'hereu anomenat per aquest a l'any 1176 fou Jofre de Rocabertí; en cas d'ésser nét i no fill de Jofre I, com que Dalmau vivia encara aleshores (els genealogistes situen la seva mort en lluita contra Tolosa a l'any 1181) Ramón de Peralada hauria prescindit d'ell, per a afavorir al seu fill Jofre, cosa que no deixa d'ésser una mica estranya i que crida l'atenció. També és significatiu que en la genealogia de don

---

(41) v. Torner, ob. i lloc citat a la nota 39, i Sobrequés: "Els Barons de Catalunya" pàg. 50.

Diego de Rocabertí hi figura Jofre II com a fill i successor de Jofre I, des de l'any 1166 fins al de la seva mort a la batalla de les "Navas de Tolosa" a l'any 1212.

BERNAT DE NAVATA I LA SEVA MULLER BRUNISENDA, SENYORS DE PERALADA

Abans d'acabar, algunes indicacions prop el senyoriu de la vila de Peralada. Ja hem vist que Ramón de Peralada no el va pas deixar a Jofre de Rocabertí; ni en va parlar, Es refereix als seus alous i masos; però la superioritat feudal corresponia, com ja varem veure, al comte de Barcelona; per aquesta raó qui en va disposar va ser el comte-rei Alfons I, el qual en l'any 1190 va donar aquell domini senyorial en feu a Bernat de Navata i la seva muller Ermessenda. Estudiem aquest document.

Bernat de Navata i la seva muller Ermesenda en un document per ells atorgat a la vila de Peralada, en el mes d'abril (no especifica el dia) de l'any 1190, declaren haver rebut en feu del senyor rei Alfons, per la gràcia de Déu, inclit rei d'Aragó, comte de Barcelona i marquès de Provença, així com per els successors d'aquest comte-rei, tots els alous que tenia a Peralada. Si s'esdevingués que el predit Barnat morís sense fills, després de la seva mort i de la de la seva muller, tots els predits alous, passarien al rei esmentat o als seus successors de manera perpètua, íntegra i absoluta, sens retenció ni limitació de cap mena, de tal forma que quedarien a la disposició de les seves lliures i absolutes voluntats. I des d'aquell moment, els predits atorgants d'aquest document prestaven homenatge i feien al comte-rei jurament de fidelitat. En testimoni firmen aquest document Bernat de Navata, la seva muller Brunisenda i els testimonis que hi eren presents, a prec dels atorgants. (n. 42). Ignoro si aquests nous senyors de Peralada tenien algun llaç de parentesc amb els anteriors. El que es segur es que aquesta nova família senyorial va arrelar a Peralada fins que, per raó d'un enllaç matrimonial, la seva heretera va aportar aquest senyoriu a la casa vescomtal de Rocabertí.

ELS VESCOMTES DE ROCABERTI ESDEVENEN SENYORS DE PERALADA

El dia 11 de desembre de l'any de l'Encarnació del Senyor, 1214, Arnau de Navata, senyor de Navata i Peralada (segurament fill i successor de Bernat de Navata) va fer un conveni amb Dalmau, vescomte de Rocaberti (fill i hereu del vescomte Gaufred —o Jofre— que com ja hem indicat va morir a l'any 1212 a la batalla d'Ubeda, o de las "Navas de Tolosa") en virtut del qual Arnau de Navata es fa vasall del vescomte de Rocaberti i així declara que des d'aleshores "fidelis ero tibi et tuis, omnibus modis et ero tuus solide et libere et non faciam seniozem vel seniores prout illos quos habeo, nisi per tuum consilium, et ero tibi et filiis tuis fidelis de toto tuo honore, et ero tibi et eis adiutor de omnibus hominibus: et convenio tibi et eis quod sequar te et eos cum omnibus hominibus Petralate in exercitum et in cavalcatas et in placitis et in curiis et in omnibus serviciis que aliquis fidelis homo debe facere suo meliori seniors...".

Altre document datat el 19 d'abril de 1227 - (XIII kalendas maii anno ab Incarnatione Domini M.CC.XX.VI.) o sigui dos anys abans de la conquesta de Mallorca, el mateix Dalmau vescomte de Rocaberti (que va morir heròicament en aquella empresa) va fer donació al prebit Arnau de Navata, senyor de Peralada de la meitat "tocius reiditici et tolte, sicut melius accipio vel aliquo modo accipere debeo in villa Patralate et in terminis eiusdem... et similiter... leudam tocius panis que de tota terra mea intraverit in villa Petralata ad vendendum... ad omnes tuas voluntates ad feudum per me et meos..." La superioritat feudal dels vescomtes de Rocaberti sobre els senyors de Peralada anava afermant-se més i més.

Pel juny de l'any 1249, fou convingut entre Arnau de Navata, senyor d'una part de Peralada i Gaufred, vescomte de Rocaberti (fill i hereu del abans prebit Dalmau, que morí a Mallorca) el matrimoni dels respectius fills Ermesenda i Dalmau. En els capitols matrimonials, la núvia aporta en dot els béns que li va assignar el seu pare Arnau de Navata, senyor d'aquest lloc i en part de Peralada i feudatari com ja hem vist del vescomte de Rocaberti, que sembla va retenir-se per a ell la vila de Peralada.. Pel desembre de l'any 1256, Arnau de Navata va fer cessió de tots els drets dominicals que tenia sobre la vila de Peralada a favor de Gaufred, ves-

comte de Rocabertí, que així va esdevenir senyor de la totalitat de Peralada. No ens ha d'extranyar doncs que Ermesenda, muller de Dalmau de Rocabertí, en el seu testament fet a l'any 1261, en nomenar marmessor del mateix al seu sogre Gaufred, per la gràcia de Déu, vescomte de Rocabertí, li dongui el títol de senyor de Peralada (n. 43). També consta així en la inscripció de la seva làpida sepulcral.

Els vescomtes de Rocabertí, grans protectors del monestir de Santa Maria de Vilabertran, on hi feren construir una magnífica capella gòtica, havien tingut en dit monestir la seva sepultura. Villanueva diu que al seu temps era la única notable que es trobava aleshores al claustre de dit monestir (obra del segle XV). Vers l'any 1890 fou traslladada a l'església del Carme de Peralada i fou posada, a la primera capella del costat de l'Evangeli. Hi ha aquesta inscripció: "Anno Domini M^o CC^o LXXX° XII° Kl. Augusti obiit nobilis Gaufridus Vicecomes Rupebertini et Dominus Petralate-Item anno M^o CC^o XX° IX° XI° Kal. Decembris obiit Dominus Dalmacius Rupebertini in captione Maioricarum: Item Anno M^o CC^o XII°: Tercio Kl. Augusti obiit Dominus Gaufridus Rupebertini apud Ubedam / Qui cum omnibus eiusdem generis defunctis hic simul in Domino requiescunt. Amen" (n. 44).

Així es com els vescomtes de Rocabertí adquiriren el senyoriu total de la vila de Peralada; també en virtut del casament esmentat esdevingueren senyors de Navata. Tant per l'antiquitat del seu origen, l'alta categoria de la seva dignitat vescomtal i el seu riquíssim patrimoni foren evidentment, després dels comtes sobirans d'Empúries, la primera entre totes les famílies feudals de l'antic comtat d'Empúries-Peralada o sigui de tot l'Empordà; però no solament foren grans senyors, sinó també heroics capdills que gene-

---

(43) v. Maria Golobardes, ob. cit. en la nota 40 — pàgs. 35-37 i doc. II i V. V. també Miguel Golobardes Vila: "El convento del Carmen de Peralada" (Publicaciones del Palacio de Peralada — Barcelona 1953—) pàg. 72. Tots aquests documents esmentats en aquestes obres són a l'antic arxiu comtal de Peralada, traslladat a Mallorca.

(44) v. J. Villanueva: "Viage literario a las Iglesias de España" t^o XV — pàgina 33; F. Monsalvatje. "Noticias históricas" t^o XIV: "Los Monasterios de la Diócesis Gerundenses" pàg. 72, Miguel Golobardes Vila: ob. cit. nota 43, pàg. 71 i "El monasterio de Santa Maria de Vilabertrán" (Pub. Biblioteca Palacio de Peralada 1949) pàg. 35 y Maria Golobardes Martí, ob. cit. notes 40 y 43 pàgina 37.

rosament varen ofrenar la seva vida, lluitant, quan s'escaigué, al costat de llurs reis, en defensa dels alts interessos de la Patria.

Totalment format el casal Rocabertí-Peralada podem donar per acabat aquest treball en el que he procurat examinar la documentació fins avui coneguda, relacionada amb els Rocabertí, des de llur aparició fins a la mort del vescomte Gaufred (=Jofre), (any 1166); hi he afegit una relació dels documents que fan referència al senyoriu de Peralada fins a la seva adquisició definitiva pels vescomtes de Rocabertí. Com hem vist, hi ha encara molts problemes que no m'ha sigut possible dilucidar; tal vegada l'aparició d'altres documents, per a mí desconeguts fins ara, donaràn adequada resposta als interrogants que no he pogut contestar.